

KLÁSİKLER TARTIŞMASI

(Başlangıç Dönemi)

DOÇ. DR. RAMAZAN KAPLAN

GİRİŞ

Farklı sosyal ve kültürel yapıları olan toplumların birbirlerini tanımalarının pek çok yolu vardır ve kültürler arası ilişkiyi sağlayan çeviri de bunlardan biridir. İlmî, teknik ve kültürel alanlardaki katkılarından dolayı, çeviri konusu, aşağı yukarı her medenî ülkede, üzerinde durulan edebî bir faaliyet türü olmuştur.

Biz bu araştırmada, onun daha çok bir kültür problemi olarak algılanışıyla edebiyat hayatımız arasındaki ilişkiler üzerinde duracağız. Nitekim gerek bizi böyle bir araştırmaya sevkeden klâsikler tartışması ve gerekse çeviri konusunda görüş belirtenlerin büyük bir çoğunluğunda bu ilişkiler, ısrarla ele alınan konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeviri konusunda ortaya konulan görüşlerin hemen hepsinde ortak olan nokta, çevirinin yararlı bir çaba olduğudur. Savory'nin "tercümenin ilkel hedefi, (...) faydacı bir hedeftir. Başka bir deyimle, asıl eserin yazıldığı dile ait bilgisizliği yenmektir"¹ biçiminde ifade ettiği görüş, bu anlayışın çok sade fakat doğru bir ifadesidir.

Konuyu daha geniş çerçevede bir kültür ögesi olarak ele alanlara göre ise çeviri, "uyanış devirlerine yaratıcılık kudretini veren" atılımcı bir çabadır. Hilmi Ziya (1901-1974), bu görüşünü desteklemek üzere, her medeniyetteki büyük değişmelerin "büyük birer tercüme devri ile" başladıklarını söyleyerek, eski Yunan uyanışının Anadolu, Fenike, Mısır; Türk-Uygur uyanışının Hint, İran, Nesturi; İslâm uyanışının Yunan (Nesturi, Yakubî), Hint ve Rönesansın İslâm (Türk, Arap, Acem), Yahudi, Yunan çevirileriyle gerçekleştiğini belirtir. Çevirinin gücüne duyduğu inancı ifade etmek için "bir memlekette dil bilenlerin

¹ Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 42.

çoğalması (...) tercümenin bütün yaratıcı rolünü yok eder"² gibi oldukça iddialı bir görüş ileri sürer.

Farklı görüşlere rağmen, çevirinin, sosyal ve kültürel bakımlardan duraklayan, gerileyen, çöküşe doğru yol alan toplumlarda önem kazandığı, genellikle kabul edilen bir olgudur.³ Türkiye'de, Tanzimat'tan sonra çeviriye duyulan ilgi ve ihtiyacı⁴ da bu çerçevede düşünmek mümkündür. Çevirinin, "geri kalmışlığımızı ortadan kaldırmak"⁵, gelişmiş milletlerle "aramızdaki mesafeyi en kısa bir zamanda kapa-

2 Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul 1946, s. 18-19. Ayrıca, Lâtinlerde, Yunan medeniyeti ile karşılaşmadan önceki düşünce hayatının geriliği ve daha sonraki çeviri faaliyetleriyle; Fransız, İngiliz, Alman ve Rus edebiyatlarında millî uyanış gerçekleştirilmede çevirinin rolü için bkz: s. 225-236 ve 324-338.

3 Bu konuda şu yazılara bakılabilir: Jean Camborde "Tercüme ve Dünya Edebiyatı", *Tercüme*, 1940 (3); Kemal Edip Ünsel, "Klasiklerden Faydalanma Dâvası", *Ülkü*, 1947 (7); Cemil Meriç, "Batılma", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. I, s. 235 (Tarihsiz); Nedim Gürsel, "Çeviri Etkinliği ve Kültür", *Türk Dili*, 1978 (322) ve "Uygurluk ve Çeviri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 2, s. 321 (Tarihsiz); Güzin Dino, "Sabahattin Eyuboğlu ve Türkiye'de Çeviri Hareketleri", *Türk Dili*, 1978 (322).

4 Tanzimat'tan sonra, çeşitli alanlarda yapılan çeviriler ve bu konudaki girişimler değişik boyutlarda ele alınmıştır. Bilgi edinmek için bkz.: Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul 1935, s. 357-381; Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman*, İkinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 115-142, 222-224; Suut Kemal Yetkin, "Tercüme ve Sanat", *Oluş*, 1939 (15); Mustafa Nihat Özön, "Türkçede İlk Tercüme", *Oluş*, 1939 (22); Şerif Hulûsi, "Tanzimattan Sonraki Tercüme Faaliyeti (1845-1918)", *Tercüme*, 1940 (3); Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941, s. 224-231; Mehmet Kaplan, "Garp Edebiyatı İle İlk Temasımız", *Ülkü*, 1942 (25); Mithat Cemal Kuntay, "Tercüme Merhâlesinde Resmî ve Hususî Adımlar", *Tercüme*, 1944 (25); Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, İstanbul 1946, s. 209-232; Fevziye Abdullah Tansel, "Garp Dillerinden Manzum Tercüme (1839-1908)", *Tercüme*, 1946 (34-36) ve "Ahmed Midhat Efendi'nin Garp Dillerinden Tercüme Roman ve Küçük Hikâyeleri", *Tercüme*, 1955 (60); İrfan Şahinbaş, "Translation from World Literature in Turkey. The Story of a successful experiment", *Babel*, Babel-Verlag, Bonn, Vol. V., No. I, Mars 1959, s. 10-14; Gündüz Akıncı, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri (1071-1859) - Başlangıç Dönemi - Atatürk Üniversitesi Yayınları*, Ankara 1973, s. 67-73; Kenan Akyüz, *Encümen-i Dâniş*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 14-16; Zeynep Kerem, *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978; İnci Enginün, *Tanzimat Devrinde Shakespeare Tercüme ve Tesiri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1979; Vedat Günyol, "Türkiye'de Çeviri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 2. C., s. 324-330 (Tarihsiz) ve İnci Enginün, "Tanzimat Sonrası Çeviriler", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)*, Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Yayını, Ankara 1991, s. 433-439.

5 Süreyya Sami Berkem, "Sanata ve Tercüme Dair", *Varlık*, 1937 (97).

(tmak)"⁶, "Türk cemiyetinin Avrupalılaşması"⁷, "Renaissance'ı getirecek humanizma ruhunun"⁸ canlandırılması için bir çare ve nihayet "sosyal ve kültürel bir zaruret"⁹ olarak görülmesi de, bir bakıma, sosyal yapının içinde bulunduğu durumu itiraftan başka bir şey değildir. Kültürel gelişmenin en ileri noktasında bulunan, kendi gücü ve değerlerinden emin medeniyetlerde ise çevirinin tamamen ortadan kalkmadığı, fakat en aşağı düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.¹⁰

Türkiye'de, çeviriler yoluyla edebiyat ve kültür hayatında gerçekleştirilecek değişiklikler de, mahiyet bakımından yukarıda sıraladığımız beklentilerden pek farklı değildir. Goethe (1749-1832)'de "Dünya Edebiyatı" ve "cosmopolitizm"le ilgili bir problem olarak ortaya çıkan edebî çeviri¹¹, her ülkede değişen derece ve niteliklerde, hep bu "Dünya Edebiyatı"na katılmanın bir aracı olarak görülmüştür. Kültürü ileri milletlerin düşünce, edebiyat ve sanat eserlerinin çevrilmesiyle, dilimiz ve kültürümüz gelişecek, okuyucular seçkin eserlerle yüz yüze getirilerek yazarların daha kaliteli eserler yazmaları sağlanacak, böylece modern bir edebiyatın kurulması gerçekleştirilmiş¹², kısaca çeviriyle

6 Baha Dürder, "Çift Tercüme", *Kalem*, 1938 (6).

7 Şerif Hulûsi, "Tanzimattan Sonraki Tercüme Faaliyeti (1845-1918)", *Tercüme*, 1940 (3). Bu açıdan ayrıca, Hasan-Âli Yücel (1897-1961)'in Maarif Vekili olarak Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nin 2 Mayıs 1939 tarihli toplantısındaki konuşmasında: "Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşüncüsü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir" sözleri de dikkat çekicidir. Bkz.: Bedrettin Tuncel, "Hasan-Ali Yücel ve Tercüme", *Tercüme*, 1961 (75-76).

8 Orhan Burian, "Tercüme ve Bizim İçin Mânası Üzerine", *Ülkü*, 1944 (75). Bu ideal, Birinci Türk Neşriyat Kongresi (1939)'nde oluşturulan Tercüme Encümeni raporunda "listedeki eserler arasında humanist kültüre taallûku olanlara bilhassa ehemmiyet verilmesi" biçiminde dile getirilmişti. Bkz.: Bedrettin Tuncel'in adı geçen yazısı.

9 Kemal Edip Ünsel, "Klasiklerden Faydalanma Dâvası", *Ülkü*, 1947 (7).

10 Bu konuda Cemil Meriç (1917-1987)'in görüşleri açıklayıcı niteliktedir. Ona göre, "Ortaçağ İslâm dünyası için Frenkler barbardi, kâfirdi ve İslâma göre hiçbir değerleri yoktu. Batı medeniyeti noksan ve aşağı bir medeniyetti. Grekler eski bir medeniyetin bekçisiydiler. Onlardan bazı şeyler öğrenilebilir, onlarla bir arada yaşanabilirdi. Nitekim Grekçeden, Süryaniceden, eski İran dilinden birçok eserler Arapçaya aktarılmış, Lâtince'den ise yalnız bir *Roma Tarihi* çevrilmiş, başka bir batı dilinden tercüme yapılmamıştı". Bkz.: "Batılaşma", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. I, s. 235 (Tarihsiz). Kültürel yönden gelişmiş toplumlarda, çevirinin de en ileri noktalarda olduğu biçimindeki farklı bir görüş için bkz.: Ahmet Cemal, "Öğretimde Amaç ve Araç Olarak Çeviri", *Türk Dili*, 1978 (322).

11 Jean Camborde, "Tercüme ve Dünya Edebiyatı", *Tercüme*, 1940 (3).

12 Birçok yazıda az veya çok dile getirilmiş olan bu tür görüşlerin yer aldığı yazılardan birkaçı için bkz.: Ahmet Hamdi Tanpınar, "Tercüme Meselesi", *Varlık*, 1939 (142); Bedrettin Tuncel, "Tercüme Meselesi", *Oluş*, 1939 (3); Suut Kemal Yetkin, "Tercüme ve Sanat", *Oluş*,

zihniyet, kültür ve medeniyet değişmesi arasındaki köprü kurulmuş olacaktır.¹³

Gerçekten, "bütün memleketler edebiyatlarının kıymeti herkesçe teslim edilmiş ölmez eserlerini bilmek ve her tarafa yaymaktan ibaret"¹⁴ bir edebî çeviri hareketinin faydalarını küçümsemek veya inkâr etmek mümkün değildir. Ancak her türlü değişimde ortaya çıkabilecek sakıncalar çeviri sonrası için de geçerlidir ve her zaman bu sakıncalardan kurtulmak da mümkün olamamaktadır. Çünkü, sonuçta söz konusu olan, kültürlerin karşılaşmasıdır ve hiç olmazsa sentez noktasında kalmayan her kültürel değişim, kendi kimliğini koruyamama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Oysa bu, bir toplumun "mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırd eden hususi bir hayat tarzı"¹⁵ sağlayan kültürün, bir anlamda ölümü demektir.¹⁶ Sebebi ise açıktır: "Değişmelerin, bir grup veya cemiyetin sahip olduğu kültürün maddî kısımlarında meydana geleceğini, yalnız teknik sahanın bundan müteessir olacağını zannetmek bir hatâ olur. Umumiyetle bu nevi değişmeler, bir kültürün hemen bütün sahalarına yayıldığından bahis mevzuu cemiyet veya grubun bilgisini, örf ve âdetlerini, itiyadlarını, atitüdlarini, zihniyetini, dünya görüşünü kavramakta, bütün bunlara şâmil olmaktadır."¹⁷ İşte biz bu araştırmada, konunun bu yönüne biraz daha önem vererek klâsiklerin çevirisi meselesine eğileceğiz.

Dünya edebiyatındaki klâsiklerin çevirisine duyulan ihtiyaç ve bunun hangi yoldan karşılanacağı, bizim özellikle bu araştırmamız kapsamına giren dönem dışında da, zaman zaman dile getirilen bir husus olmuştur.¹⁸ Konuyla ilgilenen hemen herkes, klâsiklerin Türkçeye

1939 (15); Hasan Âli Ediz, "Tercüme ve Mütercime Dair", *Oluş*, 1939 (18); A.Y., "Klâsikler Üzerine", *Yücel*, 1947 (133); "Soruşturma", (Ahmet Cemal ve Burhan Arpad'ın cevapları), *Türk Dili*, 1978 (322).

13 İnci Enginün, "Tanzimat Sonrası Çeviriler", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayını, Ankara 1991, s. 433.

14 Jean Camborde, "Tercüme ve Dünya Edebiyatı", *Tercüme*, 1940 (3).

15 Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1951, s. 45.

16 Çevirinin kültür oluşumundaki rolü ve milli kültür açısından olumsuz etkileri için bkz: Samim Sinanoğlu, "Tercümenin Değeri", *Tercüme*, 1953 (55); "Soruşturma", (Bedrettin Cömert ve Cevat Çapan'ın cevapları), *Türk Dili*, 1978 (322); Gürsel Aytaç, "Millî Kültür ve Çeviri Yayınları", *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s. 119.

17 Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri* , s. 12.

18 Bu konudaki istek ve çabaların özellikle yoğunluk kazandığı Cumhuriyet Dönemi'ndeki girişimler, ayrı bir çalışmamızda ele alınacaktır.

naklindeki ilgisizlikten ve bunun öneminin bile anlaşılmamış olmasından şikâyet etmiş, batı edebiyatının bütün klâsik eserlerinin Türkçeye çevrilmesi gerektiğini, söz gelişi bir Homer (MÖ. IX. yy) veya Shakespeare (1564-1616)'i kendi diline kazandırmamış bir millet düşünülmemeyeceğini, ancak bütün bunların şahsî çabalarla değil, devlet desteğiyle başarıya ulaşabileceğini belirtmiştir.¹⁹ Klâsik eserler, güçlü bir edebiyat ortaya koymaya ve geliştirmeye azmetmiş her milletin kullanacağı yegâne temel malzeme olarak görülmüş ve çevirilerinin "lâzım değil, elzem" olduğu üzerinde durulmuştur.²⁰ Ayrıca bizim klâsik döneminin bulunmadığı, klâsiklerimizi yeniden meydana getirmek durumunda olduğumuz, bunun için Yunan-Lâtin geleneğine bağlanmamız,²¹ ve klâsikleri çevirmeye Greklerden başlamamız gerektiği²² ifade edilmiştir. Klâsik eserlerin çevirisinin bir başka faydası ise, "modern tercüme"nin meydana gelmesi ve değer kazanmasına zemin oluşturmasıdır.²³

Klâsiklerin önemini kabul etmekle birlikte, onları tek kaynak gibi görmenin de hatalı olacağı, klâsiklerin çevirisiyle ilgili olarak üzerinde durulan başka bir noktadır. Bu bir bakıma, bizim yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız kültür karşılaşmasının sakıncalarına karşı tavrın bir ifadesidir. Bu endişeyi taşıyanlara göre klâsikler, bize ancak insan ruhunu ve onun imkânlarını tanımada yardımcı olabilir. Öyleyse Yunan ve Lâtin kaynaklarına sapanıp kalmanın bir anlamı ve gerekçesi yoktur.²⁴

Bu çalışmanın konusunu oluşturan klâsiklerin çevirisiyle ilgili tartışma da, yukarıdan beri en genel çizgileriyle ortaya koymaya çalıştığımız meseleler ve düşünceler çevresinde yoğunluk kazanmış, fakat edebî yönü daima ön plânda kalan bir tartışma olmuştur.

Ahmet Mithat (1844-1912) tarafından başlatılan ve dönemin tanınmış birçok şahsiyetinin de katıldığı klâsikler tartışması hakkında,

19 Nedim Dergisi, "Klâsik Eserler Lisânımıza Tercüme Edilmeli!", 1919 (12). Ayrıca, "devlet, tekmil iyi muharrirleri, vakitlerinin bir kısmını büyük eserlerin tercümesine hasretmeğe mecbur etmelidir" diyerek, çeviride yetenekli yazarların ve devletin rolüne işaret eden Andre Gide'in görüşü için bkz: İzzet Melih Devrim, "Edebî Tercüme", Tercüme, 1940 (3).

20 Baha Dürder, "Klâsikler Meselesi", Kalem, 1938 (7).

21 Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Klâsik", İnsan Dergisi, 1941 (13).

22 Baha Dürder, "Klâsikler Meselesi", Kalem, 1938 (7).

23 Jean Camborde, "Tercüme ve Dünya Edebiyatı", Tercüme, 1940 (3).

24 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Klâsikler", Yeni Adam, 1943 (420). Bu görüşlerin hareket noktası, Baltacıoğlu'nun kaynak göstermeden kendi yazısında konu ettiği, Sadri Ertem (1898-1943)'in, "klâsiklere ilgisiz kalınarak çağdaş milletler seviyesine çıkmanın boş bir emel" olduğu yolundaki tezidir.

bugüne kadar en geniş bilgi Agâh Sırrı Levend (1894–1978)'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı eserinde verilmiştir.²⁵ “*Bir Kavga'nın Hikâyesi*” başlığı altında konuya değinen Cemil Meriç ise, bu tartışmadan, sanki tartışma, yalnızca Ahmet Mithat'la Sait Bey (1848–1921) arasında cereyan eden bir tartışmaymış gibi söz etmiş ve bu konudaki düşüncelerini tartışmanın sonunda yer alan iki yazıya dayandırmıştır.²⁶ Konuyla ilgili öteki yazılar ise, tartışmanın başlangıcı, gelişmesi ve sonucu üzerinde derinlemesine bilgiler vermekten uzaktır ve çoğu, Agâh Sırrı tarafından verilen sınırlı bilgilerin tekrardan ibarettir.²⁷

Biz araştırmamızda, tartışmaya yol açan metinleri esas alarak, tartışmanın odaklaştığı konuları ve bunlar çevresinde ileri sürülen görüşlerin nasıl bir yol izlediğini belirlemeye, bütün bunların edebiyat ve kültür tarihimiz bakımından taşıdığı öneme işaret etmeye çalıştık.

I- KLÂSİKLER TARTIŞMASINDA İLK ADIM

Tartışma süresince ortaya çıkan düşünceler ve bunların yayıldığı alanlar bakımından edebiyat ve kültür tarihimizin önemli tartışmalarından birisini oluşturan klâsikler tartışması, Ahmet Mithat'ın “*Müsâbaka-i Kalemîyye İkrâm-ı Aklâm*”²⁸ adlı yazısıyla başladı. Ancak, tartışmanın cereyan ettiği 1897 yılına gelinceye kadar, batı edebiyatından yaptığı çeviriler²⁹ dikkate alınrsa, Ahmet Mithat'ta klâsikler tartış-

25 Türk Dil Kurumu Yayını, İkinci baskı, Ankara 1960, s. 254–263.

26 *Kırk Ambar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980, s. 179–180.

27 Bkz: Hikmet Dizdaroğlu, “*Ahmet Mithat ve Klâsikler*”, *Hisar*, 1950 (7); Fevziye Abdullah Tansel, “*Muallim Naci İle Recaizade Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebi Hâdiseler*”, *Türkiyat Mecmuası*, 1953 (X), s. 197; Atilla Özkırınılı, “*Çevirinin Sorunları II*”, *Soyut*, 1974 (73); Konur Ertop, “*Edebiyat Tartışmaları*”, *Milliyet Sanat*, 1976 (181); Zeynep Kerem, “*Klasik, Klâsizm*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 5, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 375–376 ve Vedat Günyol, “*Türkiye’de Çeviri*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 2. C., İletişim Yayınları, (Tarihsiz), s. 327; Durali Yılmaz, “*Edebiyatımızda Klasik Tartışmaları*”, *Yedi İklim*, 1988 (13).

28 *Tercümân-ı Hakikat*, 24 Ağustos 1313 (5 Eylül 1897). (Bundan sonra Ahmet Mithat'ın bu yazısından, çok tanınmış biçimiyle sadece “*İkrâm-ı Aklâm*” olarak söz edilecektir). Klâsikler tartışmasıyla ilgili yazıların bir kısmı, toplu olarak ayrıca haftalık *Malûmât*'ta da yayımlanmıştır. Ancak bizim çalışmamızda, Necip Asım'ın bir yazısı (“*Hüseyin Dâniş Bey’e Cevâb*”) dışında, her yazının ilk yayınlandığı kaynak gösterilmiştir.

29 Ahmet Mithat'ın batı edebiyatından çevirileri konusunda bkz: Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1985, s. 222–224; Türker Acaroğlu, “*Ahmet Mithat ve Avrupa Klâsikleri*”, *Tercüme*, 1951 (52); Fevziye Abdullah Tansel, “*Ahmet Mithat Efendi'nin Garp Dillerinden Tercüme Roman ve Küçük Hikâyeleri*”, *Tercüme*, 1955 (60).

masına esas oluşturan düşüncelerin, onun çeviri çabaları kadar bir geçmişi olduğu kabul edilebilir.³⁰ Söz gelişi, klâsiklerin çevirisine ilk deneme olmak üzere hazırladığı *Sid'in Hulâsası*'nın önsözünde Ahmet Mithat, klâsikler tartışmasına malzeme olacak görüşlerin ip uçlarını verir. Ona göre, "üç dört yüz seneden beri her şeyi tecrübe ede ede terakkiyâtın hemân mertebe-i gâyesine varmış olan Avrupa bizim için muhasenât-ı mâddiyyenin her cihetinde bir meşk demektir. Edebî klâsikler ise Avrupa'nın hakikaten en büyük iftihâr eylediği âsâr-ı muvaffakiyyeti olup bizce en ziyâde temeşşuk ve âdeta ta'aşşuk edilecek şey dahi bunlardır. Lâyık mıdır ki bunlar bizce mechûlâtın kalsınlar? (...) Bunlardan haberdâr olmayanlar Avrupa'nın bir büyük kısm-ı terakkisine vukûf hâsıl edememiş olurlar. (...) Zirâ biz dahi Avrupalı olduğumuz ve Avrupa edebiyâtıyla müştâgil bulunduğumuz hâlde klâsikleri tanımamak bizim için büyük bir nakîsadır".³¹

Ahmet Mithat, bu anlayış çevresinde yoğunlaşan görüşlerini "*İkrâm-ı Aklâm*"da da dile getirdi ve böylece "terakkiyât-ı lisâniyye ve edebiyemiz için pek mühim bir müstakbel tehyie edeceği"³² kesin olarak inandığı bir konuda, aşağı yukarı üç ay kadar sürecek olan bir tartışmanın kapılarını aralamış oldu.

"*İkrâm-ı Aklâm*"ın hareket noktasını, Ahmet Mithat'ın *Galatât-ı Tercüme*'nin³³ ondüncü cüzü dolayısıyla yazdığı bir yazı ve adını vermediği birisinin düşünceleri oluşturur. Sait Bey Arapça, Farsça, Türkçe ve Fransızcadaki atasözlerinden seçmeler yapılarak toplanmasını teklif etmiş ve Ahmet Mithat da bu konudaki düşüncelerini belirtmiştir. Ahmet Mithat'ın naklettiğine göre, adını vermediği kişi, bu konu

30 Klâsikler tartışmasının hazırlık dönemi olarak niteleyebileceğimiz bu geçmişten Ahmet Mithat şöyle söz eder: "Düşünmelidir ki bu klâsikler mes'alesi bizim dimâğımızda yirmi yirmibeş seneden beri yer tutmuştur. Tâ '*Osmanlı Târihinin Kısım-ı Şâ'irânesi*' diye Kırk Anbar'a bazı makaleler yazdığımız zaman bizde bu emel var idi. O zaman bu isti'dâd tab'ı Osmânide hâsıl olmuş bulunsa idi sâ'ir bunca delâletlerimiz gibi bu da müsmir olur derhâl o yolda nesirler nazımlar meydân ahır idi. Sonra Ksenofon'un *Sirope'di*'sini tercüme eyledik. (...) Biraz daha sonra Korneyl'in *Sid'i* vesilesiyle doğrudan doğruya klâsikler mes'alesini meydâna koyduk. (...) Bu def'aki teşebbüsümüz ise dördüncü teşebbüsümüz olup...". Bkz: "*Klâsikler ve Hüseyin Sabri*", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

31 *Sid'in Hulâsası*, İstanbul 1308, s. 4-6, 14.

32 "*Klâsikler Mes'alesi 'Temhîdât' 1*", *Tercümân-ı Hakikat*, 7 Eylül 1313 (19 Eylül 1897). Ahmet Mithat, başka bir yazısında da klâsikler konusunu "lisânımızın ma'ârifimizin târihimizin medeniyetimizin" bir ihtiyacı olarak görür. Bkz: "*Klâsikler ve Hüseyin Sabri*", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

33 Kemalpaşazade veya Lâstik Sait olarak tanınan Sait Bey'in, 1306-1315 yılları arasında yayımlanan ve onyedî defterden oluşan kitabı.

dolayısıyla görüşlerini açıklarken, Sait Bey'in teklifinin Osmanlı yazarlarını ikrama çağıran olumlu bir teklif olduğunu, ancak "ikrâm-ı aklâm kabûlinden olarak muhtâc olduğumuz daha birçok şeyler"³⁴ bulunduğunu ve onların da unutulmaması gerektiğini hatırlatır. Yıllarca önce Ahmet Mithat'ın, Avrupa'nın edebî eserlerinden "klâsik" niteliğine sahip olanlarının çevirisini tavsiye ettiğini, eğer bu yoldaki çabalar yaygınlık kazansaydı şimdiye kadar klâsiklerin çevirisinde epeyce yol alınmış olacağını, böylece gençlerimizin Avrupa'nın edebî eserlerinin "Emil Zola'nın rezâlet-nâmeleriyle Pol Burje'nin âsâr-ı kudemâyı bozarak ettiği istirâklardan 'ibâret olmadığını" görerek, "te'dîb-i tabâyi'-i beşere cidden hizmet edebilecek âsâr-ı hakîkiyye-i edebîyye dahi bulunduğunu" öğreneceklerini söyler.

Bunları aktardıktan sonra Ahmet Mithat, klâsik eserlerin çevirisi için, çeviri işinde yetenekli kimselere daha önce yaptığı teklifi tekrar ederek kendi düşüncelerini açıklamaya başlar.

Ona göre, klâsik eserlerin yüz yüzelli yıllık eserler olması, önemsiz sayılmaları için bir sebep olamaz. Zamanla düşüncelerin, duyguların değiştiği, dolayısıyla eskiye rağbet olunamayacağı, Shakespeare'lerin, Goethe'lerin, Corneille'lerin devrinin kapandığı; çağın Zola'lar, Richopin'ler³⁵ çağı olduğu çok söylenmiş ise de, "hükümsüz olan çocukçasına sözler bin def'a tekrâr edilerek söylenseler hükmen yine aslâ söylenmemiş demektirler".

Ahmet Mithat klâsiklerin değerinin kaybolmadığı hakkındaki görüşünü desteklemek için Berlin, Paris ve Londra gibi edebî merkezlerde Goethe, Corneille (1606-1684) ve Shakespeare devrinin kapandığının hatırdan bile geçirilmediğini, hâlâ Corneille, Moliere (1622-1673) ve Racine (1639-1699)'ün tiyatrolarının sahnelendiğini, eserlerinin yeniden basıldıklarını örnek gösterir. Kendine karşı çıkanların değer verdikleri Zola (1840-1902)'nın eserleri, iki yüz yıl sonra değil basılmak, belki ikiyüz yıl önce bir Zola gelmiş olduğu bile hatırlanmayacaktır, iddiasında bulunur.

34 Dipnotlar halinde gösterilmeyen alıntılar, daha önce künyesi verilip aynı bölüm içinde değerlendirmenin devam ettiği yazılara aittir.

35 Klâsikler tartışmasıyla ilgili olarak hazırladığımız ve ayrıca yayınlamayı düşündüğümüz metinlerde batı dillerindeki özel adlar, eserler ve yer adları genellikle okudukları gibi yazılmışlardır. Burada, metinlerden yaptığımız alıntılardaki adların yazılışında yazarın imlâsı korunacak; fakat kendi ifadelerimiz içinde geçenlerin yazılışında asıl imlâsına uyulacaktır.

Ona göre, bizim için “klâsiklerin devri geçmiş olmak” bir yana, gelmemiştir bile. Klâsikler devrine henüz girmemiş olduğumuzu isbat için de, Naci'nin klâsiklerle ilgili bir denemesini anlatır. Ahmet Mithat, Muallim Naci'yi “‘Mes'ûd-ı Harâbâtî'likten çıkarıp bir Rasin, bir Buvalo etmek” istemiş³⁶ ve bunun için onu, klâsiklere yöneltmiştir. Naci, bu ilginin sonucu olarak batı trajedilerine benzer bir trajedi örneği ortaya koymaya çalışmış³⁷ fakat, sırf “klâsikler devrine henüz girmemiş olduğumuz” için başarılı olamamıştır.

Bunlardan sonra şu hususlar “*İkrâm-ı Aklâm*”da ağırlık kazanan görüşler olarak ortaya çıkmaktadır:

- 1- Klâsikler, aradan geçen bunca zamana rağmen, hâlâ değerlidir.
- 2- Bizim henüz klâsik bir dönemimiz olmamıştır.
- 3- Bunun için, söz gelişi şimdilik *Faust*'lar, *Le Cid*'ler, *Andromaque*'-lar ve *Romeo and Juliet*'ler değerinde eserler meydana getirmemiz mümkün değildir.
- 4- Öyleyse, hiç olmazsa bunların çevirileri yapılmalıdır.
- 5- Bunların benzerlerinin yazılamaması bir yana, çevirilerinden de habersiz olmanın hiç bir gerekçesi olamaz.

Ahmet Mithat'ın bu yazısına ilk karşılık Ahmet Cevdet (1861-1935)'ten geldi. Daha sonra onu Cenap Şehabettin (1870-1934), Necip Asım [Yazıksız] (1861-1935), İsmail Avni (?), Hüseyin Daniş [Pedram] (1870-1942), Ahmet Rasim (1864-1932), Hüseyin Sabri (?) ve Sait Bey'in yazıları takip etti. Zaman zaman asıl konudan ayrılmalar görülmekle beraber, klâsikler tartışması; klâsiklerin değeri, çevirilerine duyulan ihtiyaç, bizde klâsik dönem bulunup bulunmadığı, klâsikleri çeviride karşılaşılabilecek güçlükler ve çözüm yolları noktalarında yoğunlaştı.

II- KAVRAMLA İLGİLİ PROBLEMLER

1- Kavram Olarak Klâsik

Klâsiklerin çevirisi, her şeyden önce onların nitelikleriyle ilgili bir konudur. Dolayısıyla, klâsikler tartışmasında öncelikle klâsik nedir,

³⁶ Sait Bey, Ahmet Mithat'ın bu çabasını, tarih kitaplarında bir örneği daha bulunmayan bir “gayret-i garibe” olarak niteler. Bkz: “*Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine Arızadır*”, *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 30.

³⁷ Muallim Naci'nin bu girişimi, yayına hazırladığımız ayrı bir çalışmada ele alınmıştır.

değeri nedir? sorusuna cevap aranmalıdır. Ayrıca, tartışılan konuların birçoğu da bu sorunun cevabıyla doğrudan ilgilidir.

Hemen belirtmek gerekir ki, bu tartışma belli bir noktaya kadar, sanki klâsik kelimesi üzerinde tam bir anlaşma varmış da, tartışma bu çerçevede yapılmış gibi devam etmiştir. İlk defa Hüseyin Daniş, “evvelâ- klâsik eserler nelerdir? Klâsisizm nedir? Şu bilinmelidir. Şimdiye kadar yazılan makâlât-ı i'tirâziyyenin hiç birinde vâcibü't-tefehüm olan şu noktalar tebeyyün ve izâh edilmedi. Ba'zı kelimeler vardır ki ma'nâsının elâstikiyeti, tatbîkât-ı mütetâbi'asının kesret ü tenevvü'ü cihetiyle tedkîkât-ı dür-â-dûra mülâhazât-ı kalemiyyeye sebebiyyet vermiştir. Klâsik kelimesi bunlardan biridir”³⁸ diyerek, öncelikle kavram üzerinde anlaşılmasının gereğine işaret etmiştir. Hüseyin Daniş'in bu uyarısına gelinceye kadar, klâsik kavramıyla ilgili düşünceler, onun bazı genel niteliklerinin belirtilmesinden ibaret kalmıştır.

Ahmet Mithat, *Sid'in Hulâsası*'na yazdığı önsözde “klâsik” denilen eserlerde başlıca iki meziyyet bulunup bunun birincisi ‘hayâl’, ikincisi dahi ‘belâgat’ tır ki ikisi de bütün emsâlinde daha mümtâz olmaz ise o eser için ‘klâsik’ olmak ehemmiyyeti uzak kalır”³⁹ demekle birlikte; “*İkrâm-ı Aklâm*”da bu kavrama ilişkin bir görüş belirtmez. Ahmet Mithat'ın yazısına ertesi gün karşılık veren Ahmet Cevdet ise, klâsiklerden, “klâsik eserler onlardır ki en büyük mü'elliflerin mahsûl-i tab' u kalemi olup meşk ittihâzına sâlih ola (...) klâsikler bir millette yetişen e'âzım-ı erbâb-ı kalemin mahsûlât-ı fikriyyesi oldukları cihetle”⁴⁰ diye söz eder. Fakat örnek alınacak yazarları ve eserlerini, büyük ve önemli kılan nitelikleri belirtmez. Necip Asım'a göre klâsikler, “en ziyâde taklîd ve tanzîrî mümkün olmayan, sâde bir edâ ile saf efkârî câmi' olan”⁴¹ eserlerdir. Ayrıca, o da Ahmet Cevdet gibi, klâsiklerin “erbâb-ı kaleme birer meşk olan” eserler olduğu düşüncesindedir. “Ber-güzidegân-ı enâfis-i âsâr-ı ümem”⁴² nitelemesiyle, Ahmet Mithat da, klâsiklerin örnek alınacak eserler olduğu yolundaki görüşe katılır. “Mûsikînin klâsiklerine dâ'ir”⁴³ bir yazı yazmak istediği için tartış-

38 Hüseyin Daniş, “*İkrâm-ı Aklâm*”, *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

39 *Sid'in Hulâsası*, s. 7.

40 Ahmed Cevdet, “*İkrâm-ı Aklâm*”, *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

41 Necib Âsım, “*Klâsikler*”, *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

42 Ahmed Mithat, “*Klâsikler Mes'elesi ve Necib Âsım Efendi*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Eylül 1313 (14 Eylül 1897).

43 İsmâil Avni, “*Klâsikler ve Bahsin Bencesi*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 3 Eylül 1313 (15 Eylül 1897).

maya katıldığını söyleyen ve klâsîği, eskilikle eşdeğer gören İsmail Avni, “klâsik ta’bîr olunan âsârın her milletçe kendilerine mahsûs bir güzelliği ve o güzellikte büsbütün kendilerine mahsûs bir çâşnisi, bir nefâseti olması lâzım geleceği” inancındadır. Görüldüğü gibi, onun klâsik anlayışı da açıklanmaya muhtaçtır. Bunu açıklamak üzere, sülûnün av etlerinin pişirilip yenmesinin her ülke ve millette farklı farklı olduğu, dolayısıyla ondan alınacak tadın da değişebileceği biçiminde verdiği örnek de, bu kavramı edebî plânda ele almaktan uzaktır.

Öncelikle kavramda anlaşılmasının gereğine işaret eden Hüseyin Daniş ise, klâsik kelimesinin en basit ve açık anlamda “sınıflara, klâs-lara mahsûs olarak te’lîf edilen âsâr ile mü’essirlerine verilen sıfat”⁴⁴ biçiminde tanımlanabileceğini ve kavramın bu anlamında tartışma bulunmadığını söyler. Ona göre bu tanım ölçü almırsa, *Epitome*,⁴⁵ *İliade*⁴⁶ klâsik olduğu gibi, on kitaplık *İskender* tarihinin yazarı Lâtîn tarihçi ve retorikçi Quintus Curtius Rufus (MS. 1. yy.) ile yine Lâtîn tarihçi Publius Cornelius Tacitus (MS. 55-120) de klâsiktir. Daha geniş çerçevede ise klâsik “mertebe-i ‘âlû’l-âli, derece-i bülendi ihrâz edip ile’l-ebed numûne-i imtisâl, ser-meşk-i taklîd olmak salâhiyyetini hâ’iz âsâr”dır ve bu kelimeyi, Fransa’nın yenileşme döneminde eski gramerciler, Roma’da oturanlar arasında yürürlükte olan “taksîmât-ı dâhiliyyeden iktibâs” etmişlerdir. Altıncı Roma kralı Servius Tullius (MÖ. 578-535)’un düzenlemesine göre, halk sınıflarının ilk tabakasına klâsisi (classici) deniyordu. Daha sonra Roma ve Atina şairlerinden, kalem sahiplerinden seçkin olanlara da klâsik denilmeye başlandı. Kendi edebiyatlarını en ileri noktaya çıkararak bu klâsik yazarlar, sonradan gelenlere “taklîd ve imtisâlden başka bir çâre bırakmayan dühât-ı edeb” olarak kabul edildiler.

Klâsik eserler ilk sırada örnek alınmaya değer eserler olduklarına göre, “öte beri şeyler, ‘âdî hikâyeler, efsâneler, mecmû’atü’l-letâ’if gibi şeyler olmayıp bir kalem-i ciddî-nüvîsin, bir kilk-i hakikat-nigâr-ı üstâdânenin mahsûl-i dil-pesendi olan âsâr-ı güzindir ki garbta ve şarkın Türkîsi, Fârisîsi ve Arabîsinde mevcûd-ı nevâdir bu kabîldendir”.

Klâsik kelimesinin yalnız edebiyata mahsus olmadığını, her alanın klâsiklerinden söz edilebileceğini söylemesine⁴⁷ ve tartışmayı başlatan

44 Hüseyin Daniş, “İkrâm-ı Aklâm”, *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

45 Romalı tarihçi Titus-Livus (MÖ. 59/64-MS. 17)’un eseri.

46 Homeros’un eseri *İlias*.

47 Ahmed Midhat, “Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi’i”, *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

kişi olmasına rağmen, nedense klâsik kelimesi üzerinde yeterince durmayan Ahmet Mithat, bunun gereğini tartışma epeyce ilerledikten sonra anlıyor. “*Temhîdât* 1”de,⁴⁸ klâsik kelimesinin gramatikal yapısı ve anlamını, daha önce Hüseyin Daniş’te gördüğümüz bir yaklaşımla fakat çerçeveyi oldukça açarak açıklamaya, ona Arapçadan karşılıklar aramaya girişiyor.

Ona göre, “Lâtin hurûfuyla Classique diye yazılan bu kelime bir ism-i mensûbtur. Edât-ı nisbet ref’ olunarak ismin aslına bakılınca Classe (klâs) sûretinde görülür. Bunun da Lâtince aslı Classis (klâsis) olup bu da Lâtince Clare masdarından ism-i mef’ûl yâhûd ism-i masdardır. Bu fi’lin ma’nâsı ‘çağırmaq’ ‘tesmiye etmek’ ‘bir kimseyi isim ve resmiyle nidâ ederek da’vet eylemek’ demek olduğundan ism-i mef’ûl sûretine girdiği zamânki ma’nâsı dahi buna göre mu’ayyendir. Lâkin bu bir asıldan sûret-i iştikâkı gösterir. Sonradan murâd olunan ma’nâ biraz değişir. Daha doğrusu tekemmül eder. (...) ‘Emsâli miyânında tahayyüz ve temeyyüz eden’ hükmünü alır”. Ahmet Mithat da, Hüseyin Daniş gibi, kelimenin eski Romalılarda halkın ileri gelenleri için kullanıldığına değinerek, bu kullanımın daha sonra her alan için yaygınlık kazandığını belirtir. Tartışmanın edebî niteliğini zayıflatan örneklerle, verdiği bilgileri doğrulamaya çabılır. Bu kavramla neyin anlaşılması gerektiğini göstermek için, “eşyâ ezdâdıyla temeyyüz eder” düşüncesinden hareket ederek klâsik kelimesini romantik kelimesiyle karşılaştırır.⁴⁹

Ahmet Mithat’ın romantik kelimesi hakkında verdiği bilgilere⁵⁰ göre, bu kelime Roma şehrinin adı olan kelimedenden alınmıştır. Roma’da yaşayanlarla daha sonra Roma devletine bağlı olan kavimler de “Roman” olarak adlandırılmışlardır. Romalıların dili Lâtince olmakla birlikte, bu dilin gerçek sahipleri, İtalya’nın güneyinde “Lâtium” bölgesinde yaşayan Lâtinlerdir. Öteki kavimlerin dilleri Lâtinceye göre “pek kaba bayağı bir şey menzilesinde” kaldıklarından, Lâtince zamanla

48 Ahmed Midhat, “*Klâsikler Mes’alesi ‘Temhîdât’ 1*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 7 Eylül 1313 (19 Eylül 1897). Dipnotlarda künyesinin gösterilmesi dışında, bu yazılardan yalnızca “*Temhîdât* 1, 2...” olarak söz edilecektir.

49 Daha önce, “romantik kelimesi (...) klâsik mukâbili bir ma’nâda müsta’meldir ki asıl ma’nâsı da (...) ‘âdi şeyler demektir’” diyen Ahmet Mithat’ın, böyle bir karşılaştırmanın ip uçlarını verdiğini belirtmeliyiz. Bkz: “*Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi’i*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

50 Bu tür bir çaba, romantizm ve natüralizm hakkında bilgiler veren Hüseyin Daniş’te de görülür. Bkz: “*İkrâm-ı Aklâm*”, *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

bütün kavimlerin klâsik dili olmuş ve “Roman” diye bir dil anılmaz olmuştur.

Hikâye karşılığı kullanılan “roman” kelimesi de aynı asıldandır. “Esâtizenin klâsik âsârı hâricinde harc-ı âlem olarak sâde ve âdî ve bayağı mahsûlât-ı hayâliyyeye ‘roman’ denilip onun ehemmiyyeti ve sunûf-i edebiyât miyânında tezâyüd-i i’tibârî çok sonraları husûle gelmiştir”.

Bu bilgilerden sonra her iki kavramı tanımlamaya çalışan Ahmet Mithat, “‘klâsik’ demek her şey’in ileriye geleni öne çıkarı başa geçeceği baştan baş ‘addolunanı demek olup ‘romantik’ demek dahi her şey’in ‘âdîsi bayağısı harc-ı âlem olanı demektir” sonucuna varır. Uzunca açıklamalara girişerek, bu kelimelerin Arapçadaki, “musannef” ve “âdî” kelimeleriyle karşılanabileceğini söyler. “Sûret-i tasnîfi nefsü’l-emre ve erbâbının matlûb u maksûduna ve ehlinin zevkine kabûlüne muvâfık olmayan şey hadd-i zâtında tasnîf edilmemiş olacağından ona ‘musannef’ ta’bîri zâ’id görülür. Buna liyâkat için lâzım gelen şerâ’iti hâ’iz olur ise o zamân ‘musannef’ denilebilir ki işte ‘klâsik’ dahi budur. (...) ‘Romantik’ mukâbili olan ‘âdî’ye gelince: (...) ‘Âdî olan şeyde bir sâdelik bir bayağılık dahi olur ki ‘romantik’te dahi bu hüküm vardır. (...) Bir şey ‘âdî olmakla mutlakâ fenâ olması neden lâzım gelsin. (...) ‘Âdîyi dahi harc-ı âlem olarak yine nazar-ı rağbete alırız. Bu hâlde ‘âsâr-ı musannefe’ diye âsâr-ı fevka’l-âdeyi kâsd ederek ‘âsâr-ı âdiyye’den dahi harc-ı âlem şeyleri kâsd ederiz”⁵¹ sözleriyle de, klâsik ve romantik karşılığı olarak ileri sürdüğü kavramların gerekçelerini açıklar.

“*Temhîdât*”ın ikincisinde,⁵² klâsik kelimesinin sınırlarını ve kapsamını belirlemeye çalışan Ahmet Mithat, verdiği örneklerle yer yer konudan uzaklaşır, hattâ biraz da gülünçleşir. Kendisi de bunun farkına vararak, klâsik kelimesini “artık ne bizim portakal misâlindeki ikinci a’lâ portakala ne de keşkü’l-fukarâ ve lohusa şerbeti gibi et’ime ve eşribe-i nefîseye kadar ta’mîm etmeyip” demek gerektiğini duyar.⁵³

51 Sadelik ve alelâdelik kavramlarının edebiyat açısından karşılıkları konusunda Peyami Safa’nın “Edebiyatta Sadelik” ile “Sadelik ve Alelâdelik” adlı yazıları görülebilir. Bkz: *Sanat Edebiyat Tenkit*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1970, s. 81-85.

52 “*Klâsikler Mes’alesi ‘Temhîdât’ 2*,” *Tercümân-ı Hakikat*, 8 Eylül 1313 (20 Eylül 1897).

53 Bizim edebî açıdan pek önemli bulmadığımız için üzerinde durmadığımız; fakat hatırlanmasında fayda gördüğümüz bu örneklerde Ahmet Mithat, iyi ve kötü portakaldan iyisini klâsik, kötüsünü romantik olmakla nitelemiş; “*Temhîdât 2*” de, aşurenin Muharrem ayının klâsik yemeği olduğunu, düğünlerde paça, kaymak, kendine özgü bir tür çorba ile yahni, pilâv, baklava ve böreğin klâsik olduklarını söylemiştir.

Klâsiği, her şeyin en mükemmeli olarak anlayan yazar, öteden beri yapılagelmekte olan şeylere, insanlar arasındaki ilişkilerin sonucu oluşan davranış biçimlerine de klâsik dendiğini kaydeder. Bu açıdan klâsik, görenek arasındaki yakınlığa dikkat çeker. Bunlara uymada titizlik gösterenlere de sıfat olarak klâsik denilebileceğini ifade eder.

Ahmet Mithat, klâsik kelimesi hakkında yaptığı bu açıklamalardan ve onun ilgili olabileceği alanları gösterdikten sonra, kelimenin “nefâset-i rûhâniyye” ile sınırlandığını söyler. Yazar bu noktadan itibaren, yine kavramın özellikle edebiyat ve güzel sanatlarla ilgisini açıklamaya çalışır. Klâsikliği, “nefâset-i rûhâniyye” ile sınırlayınca, bu niteliğin edebiyat, müzik, resim ve heykeltıraşlık gibi güzel sanatların ürünlerinde bulunabileceğini belirtir. Ancak genel olarak böyle olmakla beraber, bu alanlardan herhangi birine mensup bir sanatkâr ve her eserde yukarıdaki niteliğin görülemeyeceğini dikkate alarak, klâsik kavramının kapsamını yalnızca adı geçen alanlarla sınırlamanın da yeterli olmayacağını düşünür. Bu konuda kullanılabilecek ölçülerden biri de, şahe-serlerdir. Fakat onlar arasında da klâsikler bulunabileceği halde, ortaya konuş biçimlerindeki farklılıktan dolayı,⁵⁴ klâsik kelimesinin sınırlarını belirlemede yeterli olamazlar. Ahmet Mithat’ın vardığı sonuç şudur:

1- En genel çerçevede klâsik “her şey’in baştan başına fevka’l-âdesine ‘aliyyü’l-âlâsına” denir.

2- Ancak konu açısından bu çerçeveyi, “sanâyi’-i nefisenin hâsil eyledikleri şeylerin enfes-i nefâ’isine fevka’l-âdesine cümleyi hayrân ederek taklidî için erbâbını imrendirenlerine ‘klâsik’” diyerek daraltmak mümkündür.

3- İşte bu noktadan sonra yeni bir sınırlama ile daha, güzel sanatların kendi içindeki klâsiklerden söz edilebilir. Güzel sanatların müzik, resim, heykeltıraşlık ve mimarlığa ait klâsikleri kendi adlarıyla ifade edilir. Fakat “‘klâsikler’ denildiği zaman (...) edebiyâtta başka hiç bir şey münfeh’im olamaz”.

Hüseyin Sabri’ye göre ise “klâsik kelimesi ‘âdetâ ‘harc-ı ‘âlem’ ma’nâsı gibi bir şey ifade eder”.⁵⁵ Buna göre, öteden beri yapılmakta

⁵⁴ Ahmet Mithat bu farklılığı, “ya vücûda getirilmeleri için klâsiklerin temessük edilmiş olmalarından dolayı klâsik ‘addolunacak veyâhûd san’atkâr kendi bildiğine giderek yapmış olduğu hâlde bir zamân sonra başkalarına temessük ittihâzına lâyık görüleceğinden dolayı klâsik diye kabul edilecek olanları da vardır” sözleriyle açıklıyor. Bkz: “*Temhîdât 2*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 8 Eylül 1313 (20 Eylül 1897).

⁵⁵ “*Klâsikler*”, *Tercümân-ı Hakikat*, 29 Eylül 1313 (11 Teşrin-i Evvel 1897).

olan ve böylece gelenek haline gelen her türlü şey için klâsik kelimesi kullanılabilir. Kendileriyle çok ilgilenilmiş şeyler ve insanlar da bu kelime kapsamında düşünülebilir. Söz gelişi Nasrettin Hoca gibi. Ancak, bu onun edebî bir klâsik sayılması anlamına gelmez.

Ahmet Mithat'ın klâsikler konusundaki hemen hemen bütün düşüncelerine olduğu kadar, klâsik kelimesiyle ilgili görüşlerine de en sert tepki, “‘*Vakit*’ ve ‘*Tarik*’ başmuharrirliğiyle münakaşa içinde pek şöhret bulmuş olan ve etrafını kaleminin, fikrinin keskinliğiyle yıldırması olan”⁵⁶ Sait Bey'den geldi.⁵⁷ Sait Bey, Ahmet Mithat'ın “bahiste müşâteme ondan başka ser-mâye-i ‘irfânı olmayanların harcıdır”⁵⁸ sözünü haklı çıkarırcasına, kendi yazısına gelineye kadar, edebî çerçevede ve ağırbaşlı bir biçimde devam eden tartışmanın niteliğini değiştirmekle kalmayıp, bir bakıma sonunu da getirmiş oldu.

Sait Bey, söz gelişi Ahmet Mithat'ın çabasına benzer bir tutumla, klâsik kelimesi üzerinde durmadan, Ahmet Mithat'ı “klâsik” sözüne aşık olmakla (s. 10) ve klâsik kelimesini olur olmaz yerde kullanmakla suçlar (s. 11). Asıl konuyla ilgili görüşler belirtmek yerine, daha çok onun dışında, şahsî sayılabilecek konuları ortaya getirir. Sanki, üslûbu ve konuya bakış açısıyla, yıllarca önce Ahmet Mithat'la aralarındaki kavganın öcünü almak ister.⁵⁹ Ahmet Mithat'ın klâsikler konusundaki girişimini;

56 Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yayını*, İstanbul 1969, s. 332.

57 Said, “*Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine ‘Arızadır*”, *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315. Bu yazıyla ilgili alıntıların sayfa numaraları, Ahmet Mithat'ın kendi cevabıyla birlikte yayınladığı 1315 tarihli baskıya aittir.

58 Ahmed Midhat, *Said Beyefendi Hazretlerine Cevâb*, Dersâadet 1314, s. 106.

59 *Tercümân-ı Hakikat*'in 15 Ağustos 1878 (16 Şaban 1295) tarihli sayısında, “Edebiyat” başlığı altında; “bir edib tarafından tanzîm olunup besteleri der-dest bulunan iki şarkıdır” sözleriyle şu şiirler yayınlanır:

Beni mehcûr-ı lütfun eyledin id ile memnûn ol
Ferahnâk ol safâ vü zevk u şâdi ile meşhûn ol
Fakat firkatle her gün bî-huzûr ol zâr u dil-hûn ol
Benim gönlüm nasıl mahzûn ise sen dahi mahzûn ol
Ben artık lütfuna ey bî-mürüvvet iğtirâr etmem
Benimçün ba'd-ezân senden muhabbet intizâr etmem
Hele ‘ahd ü vefâna hiç inanmam itibâr etmem
Sana ey merhametsiz başka türlü inkisâr etmem

Eyzan

Safâlar eyle zevk et ‘âfiyetle fart-ı râhatla
Zamânın geçsin ey sîmîn-beden zevk u meserretle

Benim yansın derûnum âteş-i hicrân u hasretle
Demem imrâr-ı eyyâm ile endûh-ı meşakkatle
Eyzan

(Diğer)

Beni zâr u perîşân eylesin hicrânın isterse
Karârım alsın elden fikr-i hüsn ü âmn isterse
Sahîh olsun inanmam ba'd-ezîn peymânın isterse
Diriğ eyle gönül şimden giru ihsânın isterse
Sıkılma gez gül eğlen her kiminle cânın isterse

Binâ-yı kalbi yıktın bir dahi i'mârî müşküldür
Dil-i bîmârî yaktın sevdiğim tîmârî müşküldür
Neler ettin bana izhârî güç izmârî müşküldür
Seninçün sevmek artık ben gibi gam-hârî müşküldür
Eyzan

Vakit gazetesinin 16 Ağustos 1878 (17 Şaban 1295) tarihli sayısında ise, "Tercümân-ı Hakikat gazetesinde 'Edebiyât' ser-levhasıyla iki şarkı mütâlâ'a ettik ki şunlardır" denilip, yukarıdaki şarkılar verildikten sonra da, "böyle şarkılar bir 'âşık ile ma'sûka arasında şâyân-ı te'âtî olduğundan biz bu şarkılara 'âcizâne tanzim ettiğimiz nazireleri o zeminde tertib eyledik" denilerek, bu şarkılara yapılan aşağıdaki nazireleri yayınlıyor.

Şarkı-ı Âşık

Beni zencîr-bend-i 'aşkın ettin sen de Mecnûn ol
Beğenmezsen beni .var başkalarla şâd ü memnûn ol
Hudâ'dan isterim bir şık beğe mecbûr u meftûn ol
Beni mey-nûş ettin mübtelâ-yı beng ü afyon ol

Muharrirlikten özge şeyle artık iftihâr etmem
Hilâf-ı mesleğim şıklar ile gest ü güzâr etmem
Ben artık matba'amdan gayri yerlerde karar etmem
Tarîk-i nâzenîn-i aşka aslâ'î'tibâr etmem
Eyzan

Anılsın sürdüğüm zevk u safâ ülfetle 'işretle
Zarâr yok kalsam artık matba'amda hüzn ü mihnetle
Seni zîkr eylesinler her bilenler nâm-ı Midhat'la
Beni de yâd edenler yâd eder 'iffetle fitnatla

Cevâb-ı Ma'sûka

Semâya çıksın artık sît ü nâm u şânın isterse
Telâttuf elverir ver gayriye ihsânın isterse
Ben artık yâriyim her câhil ü nâ-dânın isterse
Bana ta'n eylesin varsın bilen akrânın isterse
Hakîkatte beni lâ'netle yâd et cânın isterse

Cihânda kâtibân-ı bî-sebâtın kârî müşküldür
Nice şey var ki hem ikrârî hem inkârî müşküldür
Vefâkâr eylemek bir sâhib-i efkârî müşküldür
Seninçün sevmek artık ben gibi dil-dârî müşküldür

Hüseyin Dâniş ile böyle desek pek lâyük
Şüd be-lâfz-ı klâsik, Midhat Efendi ‘âşik

diyerek, “klâsik lâfzına meftûniyyetten (doğan) Classicomanie denilebilecek bir ‘illet’” (s. 40) biçiminde değerlendirir.

Kendisine edebî ölçülerin dışında bir üslûpla saldıran Sait Bey’in 40 sayfabk yazısına, 206 sayfa ile karşılık veren⁶⁰ Ahmet Mithat da, aynı üslûp çerçevesinde görüşlerini açıklar.⁶¹ Klâsik kelimesinin anlamının belirlenmesi konusunda, kendisinin giriştiği çabayı gereksiz bulan Sait Bey’in yazdıklarını “mizâh-nüvîslik” (s. 32) olarak niteler. Onunla eğlenir (s. 17), alay eder (s. 24) ve “cevfe mücevvef” diye tavsif olunabilecek olan bir nây-pârede mülâhaza-i müdekkikâne” (s. 33) aranamayacağını söyler. Kendisini çok fazla kızdıran yukarıya kaydettiğimiz beyit dolayısıyla daha da ileri giderek Sait Bey’i; “edebiyâtın bu vâdisinde semend-i hâmenin ‘inânını irhâ edecek olanlar terakkiyât-ı edebiyenin bu cihetinden haberdâr olmayıp da henüz nâmûs ve hay-siyyet kuyûdunda bulunan efkâr-ı ‘atîka erbâbının dâmen-i pâklarına şâyed zifos filân sıçratacak olurlar ise encâm-ı kârı düello meydânında kılıç veyâhûd kurşunun irâ’e ve ta’yîn eylemesi de cümle-i ‘âdâtın bulunduğunu dahi öğrensinler. Hâlbuki usûl-i ma’îşetlerinde düello ‘âdeti bulunmayan bizim gibi milletler nezdinde düello ile teşeffiye imkân görülemeyince ‘ırz ve nâmûs mesâ’ilini cândan ‘azîz ‘addeden sâf-derûnların daha ne gibi netâyîc-i vahîmeye kadar göze aldracakları

Gerçekte, İcra Cemiyeti Mümeyyizi Nâzım Bey tarafından yazılmış şarkılara yapılmış bu nazireleri, namusuna bir satışma olarak kabul eden Ahmet Mithat, bunların Sait Bey tarafından yazıldığını öğrenince, onu, Basiret matbaasının yakınında tokatlayıp bastonla dövüyor. Olayın buraya kadar olan kısmını da ayrıca “*Said Bey’e Dayak*” başlığı altında yazdığı yazıda anlatıyor [*Tercüman-ı Hakikat*, 17 Ağustos 1878 (18 Şaban 1295)]. Sait Bey, bunun üzerine dava açıyor. Fakat, dostlarının araya girmesiyle mesele hallediliyor. Bkz: “*Muhâkeme*”, *Tercüman-ı Hakikat* ve *Vakit* gazetelerinin 23 Ağustos 1878 (24 Şaban 1295) tarihli sayıları. Bu olayla ilgili olarak Namık Kemal’in, Ahmet Mithat’a yazdığı bir mektup için bkz: Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal’in Mektupları II*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1969, s. 222-225.

Ayrıca, *Durûb-ı Emsâl Mecmû’ası* yapılmasını teklif eden Sait Bey’in bu teklifi karşısına; Ahmet Mithat’ın, klâsiklerin çevirisini çıkararak Sait Bey’in çabasını gölgelemesinin de, Sait Bey’in üslûbunda etkili olduğu söylenebilir.

60 Ahmet Mithat’ın bu yazısı, “*Said Beyefendi Hazretlerine Cevâb*” adıyla, önce *Tercüman-ı Hakikat*’ta yayımlanmış, daha sonra ise kitap haline getirilmiştir. Yazımızdaki sayfa numaraları, kitabın 1314 tarihli baskısına aittir. Bkz: 57 ve 58 numaralı dipnotlar.

61 Sait Bey’in yazısına, 206 sayfa ile karşılık vermesinin gerekçesini de “şöyle bir cilde karış söz yazmış olduğumdan dolayı hiç de isti’fâ ve i’tizâra lüzûm göremem. Ba’zan bir damla öyle bir sûrette ihlâl-i nezâfet eder ki onu temizlemek için yüz kofa su sarfına ihtiyâc görülür” sözleriyle açıklar. Bkz.: A.g.e. s. 205.

da başkaca mütâlâ'aya muhtâc kalır" (s. 14-15) diyerek, tehdit eder. Klâsik kelimesi hakkında daha önce açıkladığı görüşleri savunur.

Ahmet Mithat'ın bu yazısından sonra, ikinci bir yazı⁶² yazan Sait Bey, aynı üslubu sürdürerek; edebiyat ve tartışma meydanının "bal-dırı çıplaklar 'arbedegâhı" (s. 496) olmadığını, Ahmet Mithat'ın "jâj-hâhği letâ'if-perdâzlıktan" (s. 496) ayıramadığını, "kendini div âyinesinde görmekten kat kat ziyâde hod-fürûşluk" (s. 497) yaptığını, yazdıklarının terbiye dışında kalan şeyler olduklarını ifade eder. Bu yazısında da, klâsik kelimesine verdiği anlamlar dolayısıyla tenkid ettiği Ahmet Mithat'ın tepkisini, yine bu kelime çevresinde değerlendirir. "Klâsik' lâfzının (...) bunca ma'nâsına (...) zât-ı vâlâlarını 'âşık farz etmek zât-ı sâmililerini 'Mecnûn-ı hezâr-Leylâ' vasfına lâyük görmek demek olacağından, 'klâsik' lâfzına 'âşık olmak 'rolünü' kabûlde ehveniyyet" (s. 498) gördüğünü söyler.⁶³

2- Klâsik Eser

Ahmet Mithat, yukarıya aldığımız uzun açıklamalardan sonra, klâsik eserlere klâsiklik niteliğini veren öğeler üzerinde durur ve "*Temhidât* 3"⁶⁴ün esasını bu konudaki görüşler oluşturur. Bunların belirlenmesinde, büyük ölçüde batılı yazarların düşüncelerinden faydalanır.

Fransız yazarı Antoine Rivarol (1753-1801)'a göre "bir milletin mâ-bihî'l-iftihârı olan âsâr o milletin klâsikleridir. Bunlar miyânında ba'zıları vardır ki yalnız bir milletin mâ-bihî'l-iftihârı olmakla kalmazlar. Bütün milletlerin mâ-bihî'l-iftihârı olurlar. İşte bunlar dahi 'umûm insâniyyetin klâsikleridir". Bir başka batılı yazar Edmond Scherer (1815-1889) ise "her milletin terakkiyât-ı fikriyye ve lisâniyyesince birer büyük devri" olduğunu kabul ederek bu zamanda meydana getirilen eserleri o milletin klâsikleri saymaktadır. Her iki batılı yazarın bu sözlerini aktaran Ahmet Mithat, bu görüşlerin, klâsiklerin nitelikleri belirlendikten sonra "işte o klâsikler bunlardır" demek için" söy-

62 Said, "*Bahâdur-ı Meydân-ı Ma'rifet 'Atûfetlû Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine' Arıza-i Cevâbiyye*", *Galatât-ı Tercüme* (16. Defter), İstanbul 1315, s. 493-512.

63 Klâsik kelimesi hakkında, bizim çalışmamıza esas olan bu yazılardan başka, şunlar da görülebilir: Andre Gide (Çev: Fitrat Atasel), "*Klâsizm*", *Varlık*, 1945 (278-279); Cemil Meriç, "*Klâsik Dedikleri*", *Kırk Ambar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980, s. 34-54; T.S. Eliot (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), "*Klasik Nedir?*", *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 160-185; Charles-Augustin Sainte-Beuve (Çev: Fehmi Baldaş), "*Klâsik Nedir?*", *Pazartesi Konuşmaları I*, MEB Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1990, s. 315-336 ve Tuğrul İnal, "*Klâsizm*", *Türk Dili*, 1981 (349).

64 Ahmed Midhat, "*Klâsikler Mes'elesi 'Temhidât' 3*", *Tercümân-ı Hakikat*, 9 Eylül 1313 (21 Eylül 1897).

lenebileceği görüşündedir. Çünkü, her iki görüş de klâsik esere güzellik katan özelliği ve kendisiyle övünülmesi için nasıl olması gerektiği noktasını kapalı bırakmaktadır. Bu noktada, bir eserin gerek kendi milleti ve gerekse başka milletler yanındaki değerinin⁶⁵ anlaşılmasında tenkid, bir yol gibi görülebilirse de, o da, tenkidçilerin subjektif tutumlarından dolayı sağlıklı sonuçlar vermez. Öyleyse edebiyata asıl karakterini veren faktörler üzerinde durulmalıdır. Ahmet Mithat, “her milletin sanâyi’i nefise ve bi’l-hassa edebiyâtının (...) mutlakâ hayâl üzerine” kurulduğu düşüncesindedir. Boileau (1636–1711)’nin “gerçek olandan güzel hiç bir şey yoktur. Sevilmeyen illâ gerçek olan şey sevilir” sözü bile hayali reddetmemekte, hayalin, aklın sınırlarını zorlayan noktalara kadar götürülmemesini işaret etmektedir. Çünkü, “hakikat denilen şey çirli-çıplak olur ise güzel olamaz ki klâsikliğe nâmzed olsun”. Dolayısıyla klâsikliğin özünde gerçek ile hayalin bir karışım halinde bulunduğu söylenebilir. Bunlara rağmen, klâsik eserdeki hayal ve gerçek üzerinde pek çok şey söylenebilirse de, bu konuda görüş ortaya koyanların büyük bir kısmı “klâsik ‘addolunabilecek âsârın neticesi mutlakâ ahlâk-ı hüsnâ hikmete münce olması lüzûmunda müttefik olarak ahlâksızlık noktasında neticelenecek olan bir eser ne kadar güzel düşünölmüş ne kadar güzel yazılmış ne kadar tezyîd edilmiş olursa olsun mümkün değil klâsik ‘addolunamayacağı’ hususunda birleşmişlerdir. Ahmet Mithat buna örnek olarak adını veremediği bir yazarın “klâsik eserler lâ-yemût ‘addolunmak derecesinde bir bekâya nâmzedtirler. Seyyi’ât ise hütün nev’i beşer nezdinde mabkûm-ı imâte ve izâle olduğundan neticesi seyyi’âta münce olan âsâr ne kadar mükemmel olursa olsun insânlar onları imâte ederler” sözlerini kaydeder. “*Temhîdât* 3”ün sonlarına doğru ise, klâsiklerin niteliği konusundaki sözleri büyük bir çoğunlukça benimsenmiş olan Fransız yazarı ve tenkidçisi Emile Deschanel (1819–1904)’in “bir eserin mevzû’undaki selâmet ve sâfiyyet üslûb-ı ifâde ve tarz-ı edâsındaki selâset ve şa’şa’a ile birleştikten sonra hâvî olduğu hikmet dahi metin ve müsellemler olur ise işte böyle her ciheti mütenâsib olan eser kendi sâhibini klâsikler mertebesine is’âd edebilir” görüşüne yer veren Ahmet Mithat, Deschanel ve yazısında adı geçen öteki yazarların⁶⁶ görüşleri doğrultusunda şu sonuca ulaşır:

65 Yazıldığı dilde klâsik olan eserle, evrensel anlamda klâsik olan eser arasındaki farklar ve bu konudaki örnekler için bkz: T.S. Eliot (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), “*Klasik Nedir?*”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 178–179.

66 Bu husus daha dar çerçevede olmak üzere, Alman filozofu Hegel (1770–1831) tarafından “tarz-ı tahrîri mevzû’una ve hâvî olduğu fikr-i hikmeti tarz-ı tahrîrine mütenâsib olmak bir eseri klâsikliğe nâmzed edecek ahvâldendir” biçiminde ve konuyla üslûp, üslûpla düşünce

- 1- Klâsik bir eserin konusunda temizlik ve doğruluk olmalıdır.
- 2- Yazma biçimi ve üslûbuyla güzel ve açık olmalıdır.
- 3- Anlatılmak istenen kolay anlaşılır olmalıdır.
- 4- Üzerinde durulan düşünce bakımından bir değer taşımalı, çoğunluk tarafından değer verilen dinî, tarihi ve ahlâkî normlara aykırı olmamalıdır.
- 5- Bütün bu nitelikleriyle gelecek nesillere bırakılabilecek ve bütün insanlığın da faydalanabileceği sevilen, beğenilen eserler olmalıdır.

Klâsik eserin güzelliği söz konusu olduğunda, bu güzelliğin nasıl belirlenebileceği, üzerinde durulan başlıca konulardan biri olmuştur. Bu konuyu en çok ele alan Ahmet Mithat, bir eserin güzel olup olmadığının tespitinde başlangıcın, insanın kendisi olduğunu söyler.⁶⁷ Yine bu yazıdaki görüşlerine göre, bir eserin güzel sayılmasında, onu okumaktan aldığımız haz, yani hoşlanma, bir ölçü olabilir. Bu noktada onun “kavâ'id-i sarfiyye ve nahviyyeye usûl-i bedî'iyye ve beyâniyyeye muvâfık olup olmadığı” düşünülmez bile.⁶⁸ Gerçekten güzel olan eserlerin bu açılardan olgunluğu da şüphesizdir. Çünkü söz sanatlarına ait kurallar, böyle insana hoş gelen eserlerdeki “esbâb-ı makbûliyyetin” yazılması sonucunda belirlenmişlerdir.

“Âsâr-ı beşeriyyenin ilk mümeyyizi insanın kendi tab'ı” olduğuna göre, Ahmet Mithat'ın “temyiz-i millî” dediği ve bir bakıma “ortak zevk” olarak adlandırabileceğimiz oluşum, aynı zamanda klâsiklere giden yolun da başlangıcıdır.⁶⁹ Çünkü, bir eserin ortak zevke seslenmesinde “şahs-ı vâhidin değil eşhâs-ı kesîrenin de değil bir milletin ‘âdetâ ‘umûmunun” tercihi söz konusudur. Ortak zevkin değişmesi sonucu, klâsiklerden sonra yeni eserlerin ortaya çıkmasıyla eski klâsiklerin adeta “romantik” derecesinde kaldığını söylemesi ise, Ahmet

arasındaki uygunluğu bir eserde “nefâsetin şerâ'it-i esâsiyyesi” gören Fransız yazarı Ernest Renan (1823-1892) tarafından da dile getirilmiştir.

67 “Klâsikler Mes'alesi ‘Temhidât’ 4”, *Tercümân-ı Hakikat*, 12 Eylül 1313 (24 Eylül 1897).

68 Böyle düşünmekle Ahmet Mithat bir bakıma, klâsik yazarlardan bazılarının eserlerindeki hatalara işaret etmiş olan Cenap Şehabettin'e cevap verir gibidir. Bkz: Cenâb Şehâbeddin, “Klâsikler Mes'alesi”, *Tercümân-ı Hakikat*, 28 Ağustos 1313 (9 Eylül 1897).

69 Eliot bunu şöyle açıklıyor: “Klâsik bir nesrin gelişmesini, ortak bir üslûba doğru gelişme olarak görebiliriz. (...) Klâsik bir nesirde bulduğumuz şey, gazete yazarlarının kullandıkları çeşitten ortak bir yazı üslûbu olmaktan ziyade, ortak bir zevktir”. Bkz: “Klasik Nedir?”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 165.

Mithat'ın bu bölümdeki en ilginç görüşlerinden biridir. İlk anda çelişki gibi görünen bu durumu Ahmet Mithat şöyle açıklar: Eserleri klâsik olmuş yazarların göremedikleri bir güzelliği ondan sonra gelenlerin görmeleri veya başka türlü ifade etmeleri mümkündür. Yeterki bunu başarıyla yapsınlar. İşte bu durumda yeni bir klâsik doğmuş, eski klâsikler de romantik derecesinde kalmıştır. Ahmet Mithat'ın burada, klâsiği "yerleşmiş olan", "yerleşik olan", "alışıl gelmiş"; romantiği ise yeni, değişik olan anlamında anladığını söyleyebiliriz.⁷⁰

Klâsiklerde ne gibi şartların aranması gerektiğini⁷¹ "klâsikler evvel şerâ'it sonradır" görüşünden yola çıkarak çözümleyen Ahmet Mithat'ın vardığı sonuç şudur: "Klâsikler nakkâd-ı enâfis olan tab'-ı beşerin 'umûmiyyet üzere beğendiği şeylerdir".

Ahmet Mithat, bir eserin güzel sayılabilmesi için gerekli şartların neler olabileceği konusundaki düşüncelerini, daha geniş olarak "*Temhîdât*"ın beşincisinde⁷² ortaya koyar. Yazıdaki görüşlere göre, bu konuda öncelikle yapılması gereken, insanların çok beğendikleri seçkin eserleri, değerli kılan sebepler araştırılmalıdır. Bu durumda iki kavram karşımıza çıkar: Bunlardan biri "şerâ'it", ikincisi "esbâb"tır. Eğer, ilk anda, bir eserin güzel olmasını bazı şartlara bağlarsak, yeni bir tarz ve üslûpla yazılan eserlerin ortaya çıkmasını baştan önlemiş oluruz. Oysa, klâsiklerin bile varlığı, bu ilk basamaktan geçmekle başlar. Onların, klâsiklik değerine ulaşmaları, kendileri üzerinde ortak bir zevkin oluşmasıyla gerçekleşir. Öyleyse, bu tür eserlerde, insanlığın ortak kabulüne yol açan noktalar ortaya konduğu zaman, bir eserin klâsik, dolayısıyla güzel olmasının şartları da belirlenmiş olur.

Buna göre, bir eserin değerli olmasının başlıca iki sebebi vardır: Sözle düşüncenin, güzelliği ve doğruluğu ile beğenilmiş olması. Söz, başkaları tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir biçimde söylenmeli,

70 Ahmet Mithat'ın klâsik ve romantik konusunda bu tür görüşleri başka yazılarında da vardır. Bkz: "Klâsikler Mes'elesi 'Temhîdât' 5", *Tercümân-ı Hakikat*, 15 Eylül 1313 (27 Eylül 1897); "Klâsikler Mes'elesi 'Temhîdât' 6", *Tercümân-ı Hakikat*, 16 Eylül 1313 (28 Eylül 1897) ve "Klâsikler ve Hüseyin Sabri", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

71 Klâsik bir eserde bulunması gereken nitelikler, bir edebiyatın tek bir klâsik eserle zirveye ulaşip ulaşamayacağı ve dilin klâsik bir eser oluşumundaki payı konusundaki görüşler için bkz: T.S. Eliot, "Klasik Nedir?", *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 162, 169, 177.

72 Ahmed Midhat, "Klâsikler Mes'elesi 'Temhîdât' 5", *Tercümân-ı Hakikat*, 15 Eylül 1313 (27 Eylül 1897).

fakat aynı zamanda insanlık için değer taşıyan bir düşünceyi ortaya koymuş olmalıdır.⁷³

Ahmet Mithat'ın buradaki düşünceleriyle, edebiyatın temel meselelerinden birini ele aldığı açıktır. Bugün de, bir eserin güzel sayılmasında değişik yaklaşımlar olmakla birlikte, bunların bir noktada birleştikleri söylenebilir. O da, edebiyat eserlerinde, farklılığın ancak bir üslûp problemi olduğudur. Kısaca, bir eserin insanlık için anlamı olan bir düşünce dokusu olacak, fakat bunu yeni bir estetikle ifade etmiş olacaktır.

Ancak, Ahmet Mithat'ın "beğenilmiş" olmayı şart görmesi, üzerinde durulması gereken bir noktadır. Çünkü, zamanında beğenilmeyip daha sonra beğenilen pek çok eser ve yazar vardır.⁷⁴

Ahmet Mithat'ın bu yazısında üzerinde durduğu konulardan biri de, klâsiklerin zamanla değişip değişmedikleridir. O, her şey gibi, edebiyatın da "tekâmül kânûnu"na bağlı olduğu, bunun sonucu olarak klâsiklerin de bu çerçevenin dışında düşünülemediği görüşündedir. Böyle olmamış olsaydı, bir defa görülen klâsiklerden sonra "klâsiklik kâpısı kapanmış" olacak ve bir daha yeni bir klâsikle karşılaşılmayacaktı. Öyleyse, "klâsikler hem lâfız ya'nî lisân c'hetinden tebeddül ederler hem de fikir ya'nî mevzû'ları ve hikmetleri cihetinden".

Bu hususu, dilin gelişmesiyle ilgili bir konu olarak ele alan Ahmet Mithat, şöyle açıklıyor. Bazı tenkidçilerce kabul edilen bir görüşe göre; bir dil, gelişme dönemini geçip de olgunluk dönemine ulaşmadıkça, o dilde klâsik sayılacak eser meydana gelmez. Bu anlayışı benimseyenler, "her milletin terakkiyât-ı fikriyye ve lisâniyyesince birer büyük devri" bulunduğunu ve ancak o devirlerde meydana getirilen eserlerin klâsik sayılabileceğini⁷⁵ ileri süren Fransız tenkidçi Edmond Scherer'in sözlerini esas almaktadırlar. Dolayısıyla, sözü edilen "büyük

73 Ahmet Mithat düşüncelerini açıklamak için, "çiftçinin beynini parlak güneşin kızgınlığıyla kaynatmasına karşı tarlada ekinlerin yüksekliğinden başka siper yoktur" anlamına gelen "cümcüme-i harrâsi germi-i hür-ı pür-nûrun tağliyesine teâli-i mezârî'den başka siper yoktur" cümlesini örnek verir ve cümlenin ilk biçimi ikincisine göre daha açık olduğundan bir değer taşımakla birlikte, beğenilecek bir düşünceye sahip olmadığı için beğenilmeyeceğini söyler.

74 Bu konudaki görüşlerin yer aldığı bir yazı için bkz: Fuat Köprülü, "Edebiyatta Şahsiyet", *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 17-28.

75 Klâsikle, bir milletin edebiyatı, toplum şartları ve medeniyeti arasındaki ilişkiler konusunda daha geniş bilgi edinmek için bkz: Eliot, "Klasik Nedir?", *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 161-162, 171.

devir"ler dışında kalan eserler klâsik kabul edilemezler. Kendilerinden sonrası ile birlikte düşünüldükleri zaman, Yunan'da Perikles (MÖ. 446-431) ve Roma'da Augustus (MÖ. 27-MS. 14) dönemleri, bu görüşe haklılık kazandıran en tipik örneklerdir. Aynı olgu, Arap ve Acem edebiyatları için de geçerlidir. Bu dönemlerde meydana getirilen klâsiklerden sonra yeni klâsikler ortaya konamamış, hatta taklit bile edilememişlerdir.

En güçlü temsilcisini Edmond Scherer'de bulan bu anlayışa, Ahmet Mithat bir dereceye kadar hak vermekle birlikte, konunun bir medeniyet problemi olarak ele alınmasından yanadır. Edmond Scherer'in çok önem verdiği "büyük devir"ler, gerçekten insanlık tarihinde birer zirvedirler. Eğer o zirveyi sarsacak çok köklü bir medeniyet hareketi meydana gelmezse, yeni klâsiklerin ortaya çıkması da beklenemez. Çünkü "milletlerin edebî tekâmülleri için medeniyetçe 'ilm ü 'irfânca dahi tekâmülleri lâzım gelir". Milletlerin hayatındaki yenilikler ise, öncelikle dillerinde görülür. Yeniliklerin insanda yol açtığı yeni düşünceler, öncekilerden farklı bir biçimde ifade edilmekle de yeni klâsikler ortaya çıkar.

Bizim edebiyatımız açısından, dilin edebî bir dil haline gelişinin en güzel örneği İtalya'da görülebilir. Kendilerine gelinceye kadar birçok aşamalardan geçmiş olan İtalyan diline, edebî bir değer kazandıran Dante (1265-1321), Petrarca (1304-1374) ve Boccaccio (1313-1375) da, dilde değişiklik yapmışlar, fakat düşünce (konu)'de kendilerinden öncekilerin izleyicileri olmuşlardır.

Dilde, bir değişme dönemi yaşadığımızı kabul eden Ahmet Mithat, düşüncenin değişmesi hakkında ise, halen oluşumunun devam ettiğini düşündüğü için, fazla bir şey söylemiyor. Düşünce değişimi bakımından Avrupa'nın işin başlangıcında, bizim de böyle bir değişimin pek uzığında olduğumuzu belirtmekle yetiniyor. Ancak burada işaret edilmesi gereken bir nokta var: Ahmet Mithat, düşünce değişiminden söz ederken, adeta bunları, düşüncenin ifade biçimleri olarak görülebilecek realizm, natüralizm gibi edebî hareketlerle bir tutuyor. Gerçekte, her edebî hareketle birlikte yeni bir düşüncenin de varlığından söz edilebilirse de; bu hareketleri asıl karakterize eden ikinci derecedeki düşünce (konu)'leri değil, onların yeni bir estetikle ifade edilmiş biçimleridir.

Klâsik yazarı, "âsârındaki nefâset cümlece meşk ittihâz olunmak derecesinde makbûl olan" kimse olarak anlayan Ahmet Mithat, "*Temhî-*

dât” başlığı altında yazdığı yazıların altıncısında,⁷⁶ klâsik kavramının, yazar ve eserle olan ilişkilerini ele alır. Buna göre:

1- Shakespeare gibi bazı yazarlar, ilk eserleri sıradan eserler olduğu halde, daha sonraki eserlerinden birindeki güzelliğin takdir edilmesiyle klâsik kabul edilmişlerdir.

2- Dante gibi bazıları ise, *Divina Comedia* (İlahi Komedya) gibi ilk eseri dolayısıyla klâsik olmuşlardır.

3- Hayatta iken eserlerinin değeri anlaşılmayan ve bu yüzden hayatı sıkıntılarla geçen Balzac (1799-1850) gibileri ise, ancak ölümlerinden sonra klâsik yazar olarak görülmüşlerdir.

4- Bazı yazarlar da vardır ki, yaşamış oldukları bile tartışma konusu olduğu halde, kendi adlarına mal edilen eserler sebebiyle klâsiktirler. Bu grubun en tipik örneği de Homer’dir.

Bu gruplardan özellikle ikincisi üzerinde duran Ahmet Mithat, bir yazarın ilk eseri klâsik olduğu halde, sonrakilerden hiç birinin o noktaya ulaşamamış olmasını, eserin yalnızca yazarın kendi malı olmamasıyla açıklıyor. Yani bu tür yazarlarda, bir eserle sınırlı kalan klâsikliğin gücü, “sünûh-ı mahsûs-ı ‘ulvî”nin ürünüdür ve yazar bundan yoksun olduğu zaman ne yaparsa yapsın, ikinci bir klâsik eser meydana getirememektedir.

Bir başka konu da, klâsik bir eserin baştan başa her sayfasıyla klâsik olup olamayacağıdır. Buna hemen “elbette olmaz” diye karşılık veren yazar, Shakespeare ve Corneille’in eserlerini örnek gösterir. Shakespeare’in klâsik eserlerinden bazılarını sahneye koymak isteyen tiyatro yönetmenleri, bu eserlerdeki bazı cümle ve sayfaları çıkarmak zorunda kalmışlardır. Bu da gösterir ki, bir eser genel olarak klâsik sayılmakla birlikte, onda, aynı değerde olmayan bölümler de bulunabilir. Bunun, tersi olarak, Corneille’in *Oedipe* (1659), *Sertorius* (1662) ve *Othon* (1664) gibi klâsik kabul edilmeyen eserlerinde ise, yer yer klâsik değerde parçalarla da karşılaşılabilir. Ahmet Mithat’ın vardığı sonuç şudur: Klâsik olarak kabul edilen bir eserde, bu niteliğe hiç de uymayan kısımlar olabileceği gibi, klâsik sayılmayan bir eserde de klâsik özelliğine sahip kısımlar bulunabilir. Fakat bunlar, oranları sebebiyle bu ikincisini klâsik derecesine yükseltmeye yetmez.

Ahmet Mithat’ın yazılarındaki özün “klâsik eserler hüsn-i mutlaka hâ’iz olanlardır” tezine dayandığını belirten Cenap Şehabettin, klâsikler

76 “Klâsikler Mes’alesi ‘Temhidât’ 6”, *Tercümân-ı Hakikat*, 16 Eylül 1313 (28 Eylül 1897).

tartışmasıyla ilgili ikinci yazısında,⁷⁷ konuya genellikle yazımın alt başlığı olan “hüsn-i mutlak” ve “zevk-i selîm” kavramları açısından eğilir. Klâsik kelimesini, eski Yunan ve Lâtin’in edebî eserlerini örnek alarak yazılmış eserler için genel bir ad olarak kullandığını belirterek; Ahmet Mithat’ın ise, eski bütün güzel eserleri bu kavramın kapsamı içine aldığı söyler. Asıl maksadın, yabancı bir kelimeye ıstılâhî karşılıklar aramak olmadığını, tartışmaya, Ahmet Mithat’ın bu kavrama yüklediği anlamı esas alarak devam edeceğini ifade eder.

Cenap’a göre, öncelikle karşı çıkılması gereken noktalardan biri, Ahmet Mithat’ın, “klâsikler mergüb-ı tab’-ı beşer ve hâ’iz-i hüsn-i mutlak olan âsâr-ı san’at” biçimindeki görüşüdür. Çünkü, klâsiklerin çevirisi konusundaki ısrar, bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. Oysa, klâsikleri bu tanım çerçevesinde görmek birkaç noktadan yanlıştır. Sebebine gelince, “tab’-ı beşer sâbit ve müttetikâü’l-hakâyık bir ‘unsur-ı basit olmadığı gibi hüsn-i mutlak da ma’lûm ve mu’ayyen bir keyfiyyet değildir”. Güzel sanatlarda, “güzellik”, insanın yaratılış ve zevkine uygunlukla gerçekleşir. Bunun sonucu olarak, “hüsn-i mutlak”tan söz etmek, “her yerde, her zamân ve her tab’a” uygun bir güzelliğin varlığını kabul etmek demektir. Oysa bu, semâvî kitaplar dışında, hiç bir eser için mümkün değildir. Ayrıca, güzelliğin ölçüsü olan insanın zevki üzerinde pek çok şeyin etkisi bulunduğundan, zamanla değişmesi söz konusudur. Bu durumda ya eserin herkese aynı biçimde görünecek bir yapısı olmalı, ya da insan zevkinin değişmesini önleyecek bir niteliği bulunmalıdır. Bunlar da imkân dışındadır. Bunlara rağmen, bir eserin mutlak güzelliğinden söz ediliyorsa, bu, ya ortaklaşa gelişen bir kanaatin dışında kalmak istemeyişin, ya da “snobizm”in bir sonucudur. Dolayısıyla, bir eser karşısında “takdir ve hayret”lerini dile getirenlerin çokluğu “hiç bir hakikatı isbât edemez”. “Zevk de nisbî hüsn de nisbîdir”. Öyleyse, klâsik kelimesini, “her yerde her zamân her zevke” uygun gelmesi mümkün olmayacak eserler için kullanmak, olsa olsa, var olmayan bir varlığa isim bulmak olur. Bu gerekçeler dikkate alınrsa, klâsik kelimesini, bir veya birden fazla kavmin çoğunluğu tarafından değerli bulunan ve o kavimlerce bir süre için örnek kabul edilen sanat eserleri için kullanmak daha gerçeğe yakındır.

Hemen işaret edilmelidir ki; Cenap’ın görüşü, genel olarak doğru olmakla birlikte, herkesin güzel bulduğu bir sanat eserine, yalnızca

77 “Klâsikler Mes’alesi -Hüsn-i Mutlak ve Zevk-i Selîm-”, Tercümân-ı Hakikat, 19 Eylül 1313 (1 Teşrin-i Evvel 1897).

bu ortak anlayışın dışında kalmamak düşüncesiyle karşı çıkılmayacağı kabul etmek doğru değildir. Çünkü bu anlayış, arkasında “peki, herkes bir eseri niçin güzel bulsun?” sorusunu getirir. Başka bir ifadeyle, insanlığın güzel bulduğu sanat eserleri için, kesin bir ölçü olarak görülmemek kaydıyla, herhalde ortak zevkin bir anlamı ve önemi olmalıdır. Nitekim görüşlerini, sınırları biraz zorlayarak ifade eden Cenap’ın da, bir eseri “bir veyâ birkaç kavmin (...) makbûl ve mergûb” bulmasından söz etmesi bunun açık bir göstergesidir.

Klâsik eserlerin ne olduğu, farklı bir yaklaşımla Hüseyin Sabri’nin yazısında⁷⁸ da ele alınmıştır. Hüseyin Sabri, klâsik eserleri “bir mü’ellifin mensûb olduğu milletin kavâ'id-i mazbûta-i lisâniyyesine mugâyir ihtirâât ve tecdidât-ı lâfziyye isti'mâl ve ihtiyâr etmeksizin yazdığı ve muhtevî olduğu efkâr-ı mühimme ve bedî'a ile tarz-ı beyânındaki letafet hasebiyle, muhalledât-ı mühimme-i edebiyesi miyânına idhâl edilen o milletin ahlâk ve evsâf u mahsûsasına tercümân eylediği âsâr” diye tanımlıyor. Demek istiyor ki: Klâsik bir eser, dilin mevcut yapısına yeni birtakım şeyler katmaksızın meydana getirilen, sahip olduğu önemli ve yeni düşüncelerden başka, ifade ediş biçimindeki güzellekle, bir milletin şaheserleri arasına girmeyi başaran ve o milletin tercümanı olabilen eserdir. Hüseyin Sabri’nin klâsik eser hakkındaki görüşünün farklılığı, onun klâsik anlayışıyla ilgilidir. O klâsik eser denildiğinde, Avrupa dillerinin ilk hatta ilkel dönemlerinde yazılmış eserleri anlıyor. Halit Ziya ve Cenap Şehabettin gibi “başka bir tarz-ı beyân icâdına çalışsan” gençleri dekadantlıkla suçlayan Ahmet Mithat’ın, gerçekte “romantik”-ten başka bir şey olmayan, yeni klâsiklerden söz etmesini anlamsız buluyor. İnsan zevkinin, düşüncesinin ve duygularının zamanla birtakım etkilerle değiştiğini söyleyerek, tanınmış estetikçilerin bu konuda yardımcı olacak eserlerinin çevrilmesini tavsiye ediyor. Klâsik eser ve klâsik ifadenin, artık “mergûb veyâ müsta'mel” olamayacağını belirtiyor.

3- Dünya Edebiyatında Klâsikler

Klâsik kavramı ve klâsik eser anlayışına bağlı olarak ele alınan konulardan biri de, klâsiklerin gerek yazar ve gerekse eser olarak düşünülün, dünya edebiyatlarındaki durumudur. Bunlardan ilk defa, Ahmet Mithat’ın yazısının ardından tartışmaya katılan Ahmet Cevdet söz etmiştir. Klâsik esere ait genel bir niteliği belirttikten sonra, yine genel bir ifadeyle “her lisânın, her lisân-ı medenînin klâsik eserleri var-

78 “Klâsikler”, Tercümân-ı Hakikat, 29 Eylül 1313 (11 Teşrin-i Evvel 1897).

dır"⁷⁹ diyen Ahmet Cevdet, eski Yunan, Roma, Arap ve Acem ile, batılardan Fransız, Alman ve İngilizlerin⁸⁰ klâsik nitelikte eserleri bulunduğunu söyler. Süleyman Çelebi, Sinan Paşa, Nef'i, Bakî Nâima, Cevdet Paşa ve Mualim Naci'nin eserlerini de bizim klâsiklerimiz arasında sayar.

Ahmet Mithat, klâsiklerin genellikle Avrupa'ya ait eserler olarak anlaşılmasının yanlışlığına dikkati çeker. Her milletin klâsikleri olabileceğini belirtmekle, Ahmet Cevdet'in görüşüne katılır. Fenelon (1651-1715)'un *Telemak (Telemaque)*, 1693 veya 1694) adlı eserini klâsik olarak kabul eder. Bugünkü anlayışlarımız çerçevesinde değerlendirildiğinde, hiç de klâsik bir eser niteliği göstermeyen *Telemak*'ın, Ahmet Mithat tarafından klâsik sayılmasını, onun oldukça geniş bir çerçeveye yayılan anlayışına bağlamak gerekir.

Avrupahlarca "klâsik eserler" adı altında yayınlanan listelerin çok eksik olduğuna ve tek yanlı hazırlandığına işaret eden Necip Asım da, klâsiklerin bu listelerde yer verilen eserlerden ibaret görülemeyeceğini söyler.⁸¹ "Lisânları kâğıd üzerine geçmeyen vahşilerin bile klâsikleri" bulunduğunu düşünür.⁸² Böyle olunca, bu listelerde yalnızca Yunan, Lâtin ve öteki Avrupa milletlerine ait klâsiklerin yer alması doğru değildir. Mısırlılar, Babilliler, Keldânîler bir tarafa; köklü bir medeniyeti olan Çin'in, Avrupa dillerine kaynaklık eden Sanskritin, İran'ın,⁸³ Turan'ın da klâsikleri vardır.

Ahmet Mithat, Necip Asım'ın, klâsikler listesi hakkındaki tepkisini haklı bulur. Ancak, çeşitli milletlere ait klâsiklerin ortaya çıkarılmasının, Haşet gibi kitapçıların değil, "müsteşrikler" denilen ve her milletin en büyük erbâb-ı ma'ârifinden tahayyüz eyleyen yüzlerce erbâb-ı him-

79 Ahmed Cevdet, "İkrâm-ı Aklâm", *İkdam*, 25 Ağustos 1313.

80 Klâsik kelimesine verdiği anlama göre, "benim fikrimce, İngiliz edebiyatında ne klâsik bir devir, ne de klâsik bir şair vardır" diyen Eliot'un görüşleri için bkz: "Klasik Nedir?", *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 169-170, 176-177.

81 Necip Asım, "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

82 Necip Asım bu görüşünü, "mevhûm (Omîros) eş'ârının 'asırlarca kâğıd üzerine geçmeyecek bizim çöğür şâ'irlerinin eş'ârı gibi dilden dile dâstân gibi dolaşarak nihâyet bir merâklî zâtın himmeti ile toplanabildiği" sözleriyle açıklar. Bkz: "Yine Klâsikler", *Malûmât*, 5 Eylül 1313 (17 Eylül 1897).

83 Söz gelişi Necip Asım, şu yazılarında Şeh-nâme ile Gülistân'ı, İran'ın en önemli iki klâsîği olarak örnek gösterir. Bkz: "Yine Klâsikler", *Malûmât*, 5 Eylül 1313 (17 Eylül 1897) ve "Hüseyn Dâniş Bey'e Cevâb", *Malûmât*, 18 Eylül 1313 (101).

metin" işi olduğunu söyler.⁸⁴ *Kutadgu Bilig* gibi bir eserin, bir Türk klâsiği olarak bu listelerde yer almasının da, ancak bu tür insanların varlığı ile gerçekleşeceğine inanır. Nasrettin Hoca'yı da bizim klâsiklerimizden biri sayan Ahmet Mithat, birçok hikâyenin Nasrettin Hoca'ya mal edilmesini, onun klâsik oluşunun bir göstergesi olarak görür.

Ahmet Mithat'ın, İsmail Avni'nin yazısı⁸⁵ dolayısıyla üzerinde durduğu başka bir konu da, eski ve yeni klâsikler meselesidir. Ahmet Mithat, İsmail Avni'nin kendisi hakkında "klâsikleri (yalnızca) Fransızlara hasır" etmiş olduğu gibi bir düşünceye kapıldığını, oysa böyle bir tercihin söz konusu olmayıp, tutumunun genel bir nitelik taşıdığını belirtir. O, "lisânları kâğıd üzerine geçmeyen vahşilerin bile klâsikleri"nden söz eden Necip Asım'ı takdirle karşıladığı gibi; her alanda her milletin, eski ve yeni klâsiklerinin de bulunduğu görüşündedir.⁸⁶ Bu durumu, dilin gelişiminin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak gören Ahmet Mithat, bir milletin ilk çağlarına ait diline göre yazılmış eserleri eski klâsik, dildeki yenilikler doğrultusunda meydana getirilmiş eserleri de yeni klâsikler diye adlandırır. Fransız edebiyatından verdiği örneklerle bu görüşünü açıklamaya çalışır. Ona göre Racine ve Corneille'e kadar olan dönem eski klâsikler, sonrası yeni klâsikler dönemidir. Bizde ise, Ahmet Yesevî ile Şeyh Galip arasındaki değişim, aynı çerçevede değerlendirilebilir. Ahmet Mithat, başka bir yazısında da,⁸⁷ "*Hamza-nâme*'lerin *Battal Gazî*'lerin *Kerem*'lerin *Aşık Ömer*'lerin" ait olduğu dönemi eski klâsikler, bunlardan sonra yazılacak olanları da yeni klâsikler döneminin eserleri olarak niteler. *Eşber* ve *Tezer*'i Türk klâsiği kabul ederek,⁸⁸ kendisini, Muallim Naci'nin *İslâm-ı Ömer* ve *Zatü'n-nitâkayn* adlı eserlerini yeni klâsik saymakla suçlayan Hüseyin Sabri'nin bu iddiasını reddeder. Bu açıklamalardan sonra, Ahmet Mithat'ın yeni klâsikler diye adlandırdığı eserlerin, bir bakıma, milletin büyük bir çoğunluğunca anlaşılabilir ortak dille yazılmış eserler anlamına geldiği söylenebilir.

Hüseyin Daniş, konuyu daha dar çerçevede ele alarak, bizde klâsiklerin bulunup bulunmadığı meselesine, "lisânımızda klâsikler mevcûd mu?"⁸⁹ sorusuyla açıklık getirmeye çalışır. Ona göre, eğer

84 "Klâsikler Mes'alesi ve Necib Asım Efendi", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Eylül 1313 (14 Eylül 1897).

85 "Klâsikler ve Bahsin Bencesi", *Tercümân-ı Hakikat*, 3 Eylül 1313 (15 Eylül 1897).

86 "Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi'i", *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

87 "Klâsikler ve Hüseyin Sabri", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

88 "Klâsikler", *Tercümân-ı Hakikat*, 29 Eylül 1313 (11 Teşrin-i Evvel 1897).

89 "*İkrâm-ı Ahlâm, İkdâm*", 6 Eylül 1313.

dilimizde klâsikler varsa, dil olgunluk çağına çoktan ulaşmıştır. Aksi halde, dilin henüz noksanlardan kurtulamadığı kabul edilirse, klâsiklerin varlığından söz edilemez.

Klâsiklerin çeşitli milletlerdeki durumu, en çok Ahmet Mithat tarafından ele alınmıştır. Ahmet Mithat, bir eserin güzelliği açısından, hayal ile gerçeğin yerini belirlemeye çalışırken, bu yönden klâsik sayılabilecek eser ve yazarlara da işaret eder.⁹⁰ Onun görüşüne göre, bu konudaki değişik eğilimlerden biri, gerçeğin hayal ile beslenmesi gereğine inanır ve ancak bu anlayışla meydana getirilen eserleri klâsik grubuna sokar. Bunlar, bu tezlerinin en iyi örnekleri olarak da Racine, Corneille ve Shakespeare'i gösterirler. Bu anlayışta olanları, hayale fazla önem vermekle suçlayan başka bir eğilim ise; ne gerçeğe ne de hayale birbirini gölgeleyecek oranlarda yer verilemeyeceğini ileri sürerek, Shakespeare, Lord Bayron (1788-1824), Hugo (1802-1885), hatta Racine ve Corneille'i bile klâsikliğe değer bulmazlar. Hayalın, bir eserde yer almasının imkânsız olduğunu, ancak, aklın sınırlarını zorlayacak noktalara götürülmemesi gerektiğini savunan bir başka eğilim de, klâsikliğin sınırlarını oldukça genişletir. Öncekiler, Hindistan'ın iki büyük destanı *Mahabharata* ve *Ramayana* ile Acem'in *Şeh-nâme*'sini, Arapların *Elfü Leyl*'ini klâsik saymazken; bu sonuncu grup, bunlardan başka *Ezop* hikâyeleriyle *Kelile ve Dimne*'yi de klâsikler arasında görürler.

Estetik bir anlayış sonucu ortaya çıkan bu gruplandırmadan başka Ahmet Mithat, klâsik eserlerin hangi milletlerin eserleri olduklarını belirlemeye çalışsan ikinci bir çabadan daha söz eder. Bunlardan biri Voltaire (1694-1778)'e, öteki ise Sainte-Beuve (1804-1869)'e aittir.

Voltaire, "ma'bed-i ezvâk' diye hayâlî bir Sûku'l-Ukâz yapmış" oraya, Fransa'nın klâsikler dönemi olarak tanınan 14. Louis (1638-1715) zamanının yazarlarından Fenelon, Bossuet (1627-1704), La Fontaine (1621-1695), Corneille, Racine, Boileau ve Moliere'i dahil etmiştir. Sainte-Beuve ise; Homer, Solon (MÖ. 640-558) ve Hesiodos (MÖ. VIII. yy. ortaları)'tan başka *Tevrat* cüzleri dolayısıyla Hazret-i Eyyûb ile Hazret-i Süleyman'ı, *Ramayana*'nın atfedildiği Valmik'i, Sanskritçe metinlerin birçoğunun kendisine mal edildiği Vyasa ve Firdevsi'yi klâsikler arasına almıştır.⁹¹

90 "Klâsikler Mes'alesi 'Temhidât' 3", *Tercümân-ı Hakikat*, 9 Eylül 1313 (21 Eylül 1897).

91 Klâsik yazar hakkında ayrıntılı görüşlerin yer aldığı iki yazı için bkz: Charles-Augustin Sainte-Beuve (Çev: Fehmi Baldaş), "Klâsik Nedir?", *Pazartesi Konuşmaları I*, MEB Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1990, s. 274-275, 280, 283-285 ve Andre Gide (Çev: Fitrat Atasel), "Klâsizm", *Varlık*, 1945 (278-279).

Her iki yazarın bu seçimlerinin tepkiyle karşılandığını kaydeden Ahmet Mithat, şu sonuca varır: Klâsiklere ait bazı nitelikler belirtilebilir. Buna rağmen, dünya edebiyatlarındaki klâsiklerin neler olduğu konusunda kesin bir anlaşmaya ulaşmak son derece güçtür. Bu husus, Ahmet Mithat'ın başka bir yazısında biraz daha açıklık kazanmış gibidir.⁹² Bu konuda, belki kesin belirlemelere gitmek yerine, bir milletin kendi içinde ve milletler arasında değer kazanmış eserlerinden söz etmek daha birleştirici bir çözüm olarak görülebilir.

4- Klâsik Dönem Meselesi

Klâsikler tartışmasını başlatan Ahmet Mithat'ın, daha önce değerlendirdiğimiz⁹³ "*İkrâm-ı Aklâm*" yazısındaki tezlerden biri de, "klâsikler devrine" girip girmediğimiz problemi idi. O, henüz böyle bir döneme ulaşmadığımızı söylemiş, Muallim Naci'nin bir denemesini de, bu görüşünü haklı çıkaran bir örnek olarak göstermişti. Aynı görüşü paylaşan Ahmet Cevdet ise, konuyu dil açısından ele alarak; dilimizin, klâsiklerdeki ifadeyi karşılayacak noktada bulunmayışını, bizde klâsik döneme gelinmediğinin bir işareti kabul eder.⁹⁴

Ahmet Mithat'ın klâsikler konusundaki görüşlerinin birçoğuna olduğu gibi, klâsik dönem anlayışına da ilk ciddi tepki Cenap Şehabettin'den geldi.⁹⁵ Cenap'a göre, eğer, edebiyatımız böyle bir döneme ihtiyaç duymuş olsaydı, bu dönem çoktan gelmiş ve geçmiş olurdu. Edebiyatımızda klâsik bir dönemin gerekmediğine en güzel delil, böyle bir dönemin yokluğudur. Cenap Şehabettin, "her milletin edebiyâtı bir tarz-ı husûsîde terakkî eder" tezinden bareket ederek; Almanya'da klâsizm Fransız'daki kadar uzun ömürlü olamayışını, romantizmin daha çok Almanya'ya,⁹⁶ natüralizmin ise Fransa'ya özgü oluşunu hep bu esas çerçevesinde değerlendirmek gerektiğini belirtir. Edebiyatımızı, Fransız edebiyatının geçtiği dönemlerden geçirme girişimlerini, başlangıcı eski Yunan'a, "devr-i Tûfân"a kadar varan kısır çabalar olarak görür. Kısaca ona göre, milletler arasındaki edebî ilişkiler zorla, bilerek, isteyerek değil, kendiliğinden gerçekleşir.

92 "*Klâsikler Mes'elesi 'Temhidat' 4*", *Tercümân-ı Hakikat*, 12 Eylül 1313 (23 Eylül 1897). Ahmet Mithat'ta böyle bir kanaatin oluşmasında, daha önce belirtildiği gibi, Fransız yazarı Antoine Rivarol'un tezinin payı vardır.

93 Bkz: *Klâsikler Tartışmasında İlk Adım* bölümü.

94 Ahmed Cevdet, "*İkrâm-ı Aklâm*", *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

95 "*Klâsikler Mes'elesi*", *Tercümân-ı Hakikat*, 28 Ağustos 1313 (9 Eylül 1897).

96 Alman edebiyatında klâsizm ve romantizm ile başlıca temsilcileri konusunda bkz: Gürsel Aytac, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s. 93-126, 169-214.

Cenap Şehabettin'in, bir milletin edebiyatının kendine özgü bir gelişme biçimi olduğunu söylemesi ne kadar doğru ise; bu gelişmeyi her türlü müdahalenin dışında kendiliğinden gerçekleşen bir olgu olarak görmesi de o kadar yanlıştır. Çünkü, edebiyattaki değişme, gelişme ve yeni yönelişler, tesadüflerden çok, bilinçli çabaların eseridir. Böyle olunca, bu tür çabaların yokluğu yerine, oranlarından söz etmek daha doğru olur.

Cenap Şehabettin'e hemen cevap veren⁹⁷ Ahmet Mithat, asıl konunun, hangi edebî tarzı kimin nereden aldığı ve bunun ne kadar devam ettiği olmayıp, bu "edvâr-ı edebiyeye" gelinip gelinmediği olduğunu belirtir. Gerçekte Cenap, ömrü ne olursa olsun, Fransa dışındaki ülkelerde de klâsik anlayışla karşılaştığını söylemekle kendisinden farklı düşünmediğini göstermiş olmaktadır. Ahmet Mithat'a göre, yazarları en çok koruyan bir kral olarak bilinen 14. Louis⁹⁸ zamanında hiç bir edebî şahsiyetin yetişmediğini ileri süren Cenap, bu konuda da yanılmaktadır. Çünkü, Fontenelle (1657-1757), Chaulieu (1636-1720), Masillon (1663-1742), Campistron (1656-1723), Regnard (1655-1709) ve Baron (1653-1729) gibi yazarlar, 14. Louis döneminin yazarlarıdır. Bundan sonra Ahmet Mithat, Cenap'ın "bizim edebiyâtımız o yollardan geçmeğe muhtac olsa idi teşvîksiz gayretsiz kendi kendine geçer idi" sözlerini "pek çocukça bir söz" olarak niteler ve klâsikler dönemine henüz gelmediğimiz yolundaki görüşünü tekrar eder.

Ahmet Mithat, henüz klâsikler dönemine ulaşamadığımızı ve böyle bir dönemin bizim için gerekliliğini dile getirirken; Necip Asım, birtakım eser ve edebî şahsiyetleri bizde klâsik dönemin varlığına delil olarak gösterir.⁹⁹ Ona göre, Mevlûd-ı Şerif" ilk klâsîğimiz olduğu gibi; Bâkî, Fuzûlî, Nef'î, Nedîm ile İzzet ve Âkif Paşa'nın eserleri de klâsiklerimiz arasındadırlar.

Klâsiklerin ortaya çıktığı dönem konusunda farklı bir düşünce, Hüseyin Daniş tarafından ortaya konur.¹⁰⁰ Hüseyin Daniş'e göre, bir milletin klâsiklerinin aynı ifade biçimiyle ve aynı dönemde ortaya çıkmaları şart değildir. Yunanlılarda, aralarında altı asırlık bir dönem bulunan ve her ikisi de klâsik olan Homeros ile Platon (MÖ. 427-348) bunun en güzel örneğidir. İkisi arasında geçen uzun sürede, dil olgun-

97 "Klâsikler ve Şehâbeddîn Bey", *Tercümân-ı Hakikat*, 30 Ağustos 1313 (11 Eylül 1897).

98 Ahmet Mithat'tan farklı, fakat Cenap'ı destekleyen bir görüş için bkz: Cemil Meriç, "Klâsik Dedikleri", *Kırk Ambar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980, s. 39-40.

99 "Bizde Klâsik Yok mu?", *Malûmât*, 1 Eylül 1313 (13 Eylül 1897).

100 "İkrâm-ı Aklâm", *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

luğunu koruduğu veya gelişmesini sürdürdüğü için, şair Pindaros (MÖ. 518-438) ile Simonides (MÖ. 556-467), tarihçi Herodotos (MÖ. 484-420), komedi yazarı Menandros (MÖ. 342-292), trajedi yazarları Aiskhylos (MÖ. 525/424-456/455), Sophokles (MÖ. 496/494-406) ve Euripides (MÖ. 480-406) gibi klâsikler de yetişmişlerdir. Romalılarda ise klâsik dönem, Lâtin edebiyatının "Altın Çağı" olarak bilinen Augustus Dönemi'dir ve d'lin oluşumunun ilk dönemlerine yakındır.

Kısaca, Hüseyin Daniş'e göre, klâsik dönemler konusunda genellemeler yapmak, mutlak kurallar peşinde olmak doğru değildir. Çünkü bir milletin edebî gelişimi, bir milleti millet yapan sayısız faktörlerle, yazarın şahsî yetenekleri gibi çok karmaşık bir yapının etkisi altındadır. Bir milletin duyusunu, düşünüşünü, hayat karşısındaki bütün tasavvurlarını ifade etmeyi amaçlayan edebiyat, bunu en güzel yaptığı zaman klâsik bir döneme ulaşmış sayılmalıdır. İtalya'da Dante (1265-1321) ve İngiltere'de Shakespeare'le ulaşılan nokta, Fransa'da uzun bir edebî çabanın sonucunda gelinen 14. Louis dönemi, bunu gerçekleştirdiği için klâsiktir. Böyle olunca, medenileşmemiş vahşi bir toplumda klâsiklerin var olabileceğini kabul etmek gülünç bir şey olur.¹⁰¹ Sait Bey ise, klâsikler konusunun ele alınmasını gereksiz gördüğü gibi; Ahmet Mithat'ın "klâsik zamânı bizim için hulûl etti mi, daha etmedi mi, edecek mi" tarzındaki görüşlerini de anlamsız bulur.¹⁰² Ona göre, batı edebiyatından yararlanmak için eski Avrupa edebiyatından başlamak, "şimendiferleri" bırakıp at arabalarını (diligence) almaya çalışmak gibi bir şeydir. Asıl yapılması gereken, Avrupa'nın geldiği noktadan yola devam etmektir (s. 20).

İlk bakışta doğru gibi görünen, fakat klâsik dönem hakkında etraflı bir görüş belirtmeyen Sait Bey'in itirazını "bu mes'ele umûr-ı nâfi'a mes'alesi değildir"¹⁰³ diyerek değerlendiren Ahmet Mithat; üzerinde durulan konunun "hüsnünden dolayı şâyeste-i ta'aşşuk ve temeşşuk olan" (s. 84) eserler olduğunu söyler. Aradan geçen zamanın bu eserlerin değerini düşürmediğine, Avrupa'nın hem kendi klâsiklerini

101 Hüseyin Daniş bu görüşüyle bir bakıma, "her milletin, hattâ henüz lisânları kâğıd üzerine geçmeyen vahşilerin bile kendilerine göre klâsikleri vardır" diyen Necip Asım'ın daha önce üzerinde durduğumuz görüşüne karşı çıkmaktadır. Bkz: "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

102 "Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine 'Arızadır'", *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 19.

103 Said Beyefendi Hazretlerine Cevâb, *Dersâadet* 1314, s. 84.

korumada, hem de başka milletlerin klâsiklerine ulaşmada gösterdiği çabaya dikkati çeker (s. 85). Avrupa edebiyatından yararlanmayı, eski Avrupa edebiyatından başlamak gibi bir şarta bağlı gördüğü yolundaki Sait Bey'in iddiasını reddeder (s. 89-90).

III- KLÂSİKLERİN TAKLİDİ

Klâsiklerin çevirisiyle ilgili bu tartışmada, ele alınan konulardan biri de, klâsiklerin taklidi konusu olmuştur. Daha önceki açıklamalarımızdan hatırlanacağı üzere Ahmet Mithat; "*İkrâm-ı Aklâm*" yazısında bundan söz etmiş ve şimdilik batı klâsikleri değerinde eserler meydana getiremeyeceğimizden, onların benzetini yazmak yerine, çevirilerini yapmanın daha uygun bir yol olacağını belirtmişti.

Klâsik eserin taklit olunması ile çevrilmesi arasındaki farka işaret eden Ahmet Cevdet, Ahmet Mithat'ın aksine, birincinin daha kolay ikinci yolun daha güç olduğunu ifade eder.¹⁰⁴ Ancak bu konuda pek fazla bir şey söylemez.

Cenap Şehabettin ise, her milletin edebiyatının kendi coğrafî ve sosyolojik şartlarının etkisi altında olduğu, dolayısıyla bir milletin edebiyatının başka bir milletin edebiyatına örnek olamayacağı görüşündedir.¹⁰⁵ Ayrıca klâsikler karşısındaki "adem-i rağbetimiz" de klâsiklere muhtaç olmadığımızın bir göstergesidir. Bir örnekle açıklanırsa, klâsiklere ihtiyacımız, sebze sevmeyen bir insanın, yalnızca vücudunun gereği olarak sebze olan ihtiyacı gibi bir şeydir, diye düşünür. Cenap, görüşünü desteklemek için verdiği bu örnekle bir dereceye kadar haklı görülebilirse de, bütünüyle tutarlı olduğu da söylenemez. Çünkü, bir şeyi sevmemek, ona olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Nitekim "okumak, öğrenmek, istifâde etmek" amacıyla bile olsa, kendisi de klâsiklerin lüzumuna inanır.

Cenap, klâsiklerin taklit edilmelerine karşı çıkarak, bu yolun zararlı olduğunu şöyle açıklar: Klâsiklere uzak kalışımızın veya bizde "bir bürûdet" meydana gelmesinin sebepleri vardır. Bunların başında da, klâsikleri oluşturan düşünce ve duyguların, başka bir zaman ve çevreye ait olması gelir. Bunlar ise, bizim, kendimizi o eserlerde görmemizi engeller. Dolayısıyla klâsik eserler, kendi çağları içinde güzeldirler ve bu güzelliği belirlemek de, ancak hayalî olarak bu eserlerin yazıldıkları çağlara giderek incelemekle mümkündür. Ayrıca taklit olun-

104 "*İkrâm-ı Aklâm*", *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

105 "*Klâsikler Mes'elesi*", *Tercümân-ı Hakikat*, 28 Ağustos 1313 (9 Eylül 1897).

ması tavsiye edilen klâsikler, birçok hatalarla doludur. Eğer bu yol tutulursa, eserlerimizin olağanüstü kişiler ve olaylarla dolması tehlikesi söz konusudur. Oysa edebiyat, gittikçe daha şahsî ve insanî bir boyut kazanmaktadır. Ayrıca bizim klâsiklerle ortak bir duygu bağı oluşturmamız da imkânsızdır. Bundan dolayı klâsikleri taklide çalışmakla, "hissetmediğimiz şeyleri yazmağa, görmediğimiz kahramânları göstermeğe mecbûr olacak, (...) benliğimizden çıkararak yaygaralı bir elfâz oyuncakçılığına başlayacağız". Bu durumun ise, edebî bir gelişme olamayacağı açıktır. Buna rağmen böyle bir çaba içine girenler, yani klâsikleri taklit edenler, hiç bir başarı kazanamayacakları gibi, gereksiz, hatta zararlı bir işle uğraştıklarından, edebiyatımızı geriletmiş olacaklardır. Cenap, bu görüşlerini klâsiklerle ilgili ikinci yazısında¹⁰⁶ da dile getirdi ve şu gerekçelerle klâsiklerin taklit edilmemelerini savundu:¹⁰⁷

1- Klâsikler iklim, kavim, gelenekler ve zaman bakımından bizim yabancımız olan eserlerdir.¹⁰⁸

2- Her zamanın edebiyatı, kendi döneminin tercümanıdır. Dolayısıyla düşünce, üslûp ve zevk, zamanın etkilerinden kurtulamaz. Buna bağlı olarak güzellik anlayışı da değişir.

3- Aynı düşünce ve zevki paylaşmak için, farklı zaman ve çevrelerde olmamak gerekir. Kaldı ki aynı iklim ve çevrelerde yaşayan insanlar arasında bile tam bir düşünce ve zevk ortaklığından söz edilemez.

4- Bütün bu sebeplerden dolayı, taklide yönelmenin gerekçeleri yoktur.¹⁰⁹

Cenap Şehabettin'in ilk yazısındaki görüşleri, "*Klâsikler ve Şehâbeddîn Bey*"¹¹⁰ adlı yazısında değerlendiren Ahmet Mithat ise, başlıca

106 "*Klâsikler Mes'elesi -Hüsn-i Mutlak ve Zevk-i Selim-*", *Tercümân-ı Hakikat*, 19 Eylül 1313 (1 Teşrin-i Evvel 1897).

107 Klâsikleri taklit konusunda, "onları anlamak, takdir etmek, içlerine nüfuz etmekle yetinelim; yeryüzüne bir hayli geç gelen bizler hiç olmazsa benliğimizi muhafaza etmeğe çalışalım" diyen batılı bir yazar, Sainte-Beuve'ün görüşleri için de bkz: "*Klâsik Nedir?*", *Pazartesi Konuşmaları I*, MEB Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1990, s. 334.

108 Cenap'ın buradaki görüşlerinin; ırk, çevre ve tarihî âmi edebiyata yön veren faktörler arasında sayan Hippolyte Taine (1828-1893)'in görüşleriyle olan benzerlikleri hakkında bkz: Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s. 193-213; Cemil Meriç, "*Edebiyat Tarihinin Tarihi*", *Kırk Ambar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1980, s. 249.

109 Cenap Şehabettin aynı yazısında, yabancı eserlere karşı hayret ve takdirlerini ilân edenleri, "snop"lukla veya ruhen yaşadığı toplumun uzağına düşmüş olmakla suçlar.

110 *Tercümân-ı Hakikat*, 30 Ağustos 1313 (11 Eylül 1897).

şu hususlar üzerinde durdu: Kendisi, Cenap'ın iddia ettiği gibi, gerçek edebî ilerlemenin yalnızca "klâsikleri taklîd ve tercüme ile mümkün olabileceği" yolunda bir şey söylememiştir. Ayrıca böyle bir düşünce de taşımamaktadır. Bugüne kadar, ilerlemeye yardımcı olacak her şey araştırılıp yazıldığı halde, klâsikler meselesi yeni ele alınmaktadır. Eğer Cenap'ın dediği gibi, ilerlemenin tek aracı klâsikler olsaydı, bu konu da çoktan ele alınmış olurdu. Artık, "edebiyâtımızın tetemmüm ve tekemmülü için" ihtiyaç duyulmaya başlandığından, klâsikler de bu çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Cenap'ın, klâsikler hakkında, çağımızın eserleri olmadıkları için beğenilemeyeceklerini ve bu yüzden taklit edilmelerine lüzum olmadığını söylemesi haklı görülemez. Çünkü, öteden beri güzel olan her şey seville gelmiştir. Zaman ve mekânca geçmişte kalmak, güzel bir eserin değerini düşüremez. Böyle olduğu içindir ki, yazarlarımıza klâsikleri göstermenin edebiyatımızı gerileteceği veya sonuçsuz bir girişim olarak kalacağı biçimindeki iddialar, temelsiz düşüncelerdir. Klâsiklerdeki sarf ve nahiv hatalarını, klâsiklerin taklit edilmesine bir engel gibi gören Cenap, bu konuda da yanılmaktadır. Çünkü, bu tartışmada klâsik eserler, Fransız dilini öğrenmek için hedef seçilmiş değildir. Cenap'ı, klâsiklere yönelmekten alıkoyan şey; klâsiklerden yararlanma işinde Racinelerle, Corneillelerle, Shakespearelerle yetinmeyip, ta eski Yunan ve Lâtin'den başlanacağı korkusudur. Bu noktaya açıklık getiren Ahmet Mithat, öncelikle çağdaş yazarlardan yola çıkılacağını ve geriye doğru gidilerek Yunan, Lâtin ve Hint klâsiklerinden de yararlanılacağını söyler. Cenap'ın, klâsiklerin çeviri ve incelenmelerinin yararlı olduğunu söylemesini ise, kendisini destekleyen, fakat Cenap'ın kendisiyle çelişen düşünceleri olarak kabul eder. Kısaca, klâsiklerden yararlanmamızın lüzumunu hiç kimse inkâr edemez. Öyleyse klâsiklerin taklidi de, çevirisi de bu çerçevede ele alınmalıdır.

Necip Asım'a göre ise,¹¹¹ klâsikler taklit edilmeleri ve benzerlerinin yazılmaları en güç olan eserlerdir. Çünkü onlar, insanın duygu ve düşünce bakımından saf (bir bakıma ilkel) olduğu dönemlerin ürünüdürler ve bu saf aslın taklit edilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, klâsikleri taklide çalışanlar sıradan birer taklitçi olmaktan kurtulamamış, fakat dehalarını ortaya koyarak kendi duygu ve düşüncelerini yazanlar, eserlerini kalıcı kılmışlardır. Dolayısıyla taklit, klâsik eserin meydana getirilmesi ve sayıca artmasını engeller. Klâsik eserlerin azlığını da, deha sahiplerinden çok taklitçilerin bulunmasıyla açıklamak

¹¹¹ "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

mümkündür. Nitekim Arap ve Acem edebiyatlarının taklidi de, Osmanlılarda klâsiklerin az olması sonucunu doğurmuştur. Bu tecrübeye rağmen, Avrupa klâsiklerinin taklit edilmesini istemek, aynı derecede sakıncalıdır. Böylece Necip Asım; Ahmet Cevdet'in, klâsiklerin taklidini kolay, fakat çevirisini güç bulan anlayışından farklı bir yöndedir. Taklidin zararlı, çevirinin gerekli ve yararlı olduğunu söylemekle de, Cenap Şehabettin'le birleşmektedir. Necip Asım'ın, klâsiklerin taklit edilmesiyle doğacak sakıncalar konusunda dikkati çektiği bir nokta da, dile vereceği zarardır.¹¹² Fransızca bilmenin moda olduğu günlerde, Türkçenin, Fransızca deyim ve cümle kuruluşlarıyla dolduğunu söyleyen Necip Asım, aynı tehlikenin, klâsiklerin taklidi ile de söz konusu olabileceğini belirtir.

Klâsiklerin taklidi konusundaki bu görüşlerden sonra Ahmet Mithat, taklitten ne anladığını açıklamak gerektiğini duyar.¹¹³ Ona göre, bir şeyi veya kimseyi taklit etmek, onun aynısı olmak demek değildir. Kendi kimliğini koruyarak ve geçici olarak, kendini onun yerine koymaktır. Bu anlamda Osmanlıların yaptığı taklit değildir. Adeta onlar ilimde Araplara, edebiyatta Acem'e bağımlı kalmışlardır. Fakat bu durum, yalnızca bizim için değil, İslâmiyeti kabul eden bütün milletler için söz konusudur. Bizde klâsiklerin azlığına sebep olarak Arap ve Acem edebiyatlarını taklitten kendimizi kurtaramayışımızı gösteren Necip Asım, esas olarak haklı olmakla birlikte, taklidi yukarıdaki gibi anlarsak pek de haklı görülemez. Dolayısıyla, ilerleme ve olgunlaşmanın gereği olarak Avrupa'yı taklitten korkmaya sebep yoktur. Çünkü başka bir yazısında dediği gibi, "taklid taklid der iken onun neticesi tahkike varır"¹¹⁴.

Taklit kavramına biraz daha açıklık kazandıran İsmail Avni ise, taklitte "kendi zevkimiz(in)" belirleyici olması gerektiğine işaret eder.¹¹⁵ Kendi dilimizde güzel eserler meydana getirmek mümkünken, "kendi mâl-ı mevrûsları dahi olmayan" Fransız klâsiklerini edebiyatımıza örnek göstermenin doğru olmadığını söyler.¹¹⁶ Arap ve Fars edebiyatları taklit edilirken de buna uyulmadığı için, "mey ve mahbûb bahislerinden hârice çıkamayan" bir edebiyat oluşmuştur. Benzer

112 "Yine Klâsikler", *Malûmât*, 5 Eylül 1313 (17 Eylül 1897).

113 "Klâsikler Mes'elesi ve Necib Âsım Efendi", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Eylül 1313 (14 Eylül 1897).

114 Ahmed Midhat, "Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi'i", *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

115 "Klâsikler ve Bahsin Bencesi", *Tercümân-ı Hakikat*, 3 Eylül 1313 (15 Eylül 1897).

116 Böyle düşünmesine rağmen, İsmail Avni bu görüşünün, "klâsikleri tercüme ve iktibâs" fikrini ortaya atan Ahmet Mithat'a karşı bir itiraz gibi kabul edilmemesini ister.

tehlike Avrupa klâsiklerini taklitte de geçerlidir. Söz gelişi kendi örneklerimiz varken romancılıkta bile batıyı taklit etmeye gerek yoktur. İsmail Avni'nin görüşleri şu iki noktada toplanabilir:

1- Birkaç Türkçe eser dışında bizde klâsik eser yoktur.

2- Acem taklitçiliğini bırakanlar, şimdi de bir başka "çıkılmaz yol" olan Frenk taklitçiliğine başlamışlardır. Oysa yapılması gereken "dinen ve âdeten bize büsbütün yabancı olan akvâmın edebiyâtını (...) meşk ittihâz" etmek yerine, daha önceki hatalardan uzaklaşarak, Arap ve Acem klâsiklerini örnek almaktır.

Ahmet Mithat, İsmail Avni'nin, Arap ve Acem'in "enâfis-i âsârına" yönelmemizi tavsiye etmesini doğru bulurken, Avrupa'dan ilgimizi kesmemiz gerektiği yolundaki görüşüne karşı çıkar.¹¹⁷ Avrupa'nın güzel şeylerini örnek almak kaydıyla "bizce Frenk mukallidliği matlûbtur" der.¹¹⁸ Ona göre:

1- Bütün klâsikler ayırım yapılmaksızın tanınmalıdır.

2- Kendi klâsiklerimiz bile incelenmeli, yenilenmelidir.

3- Yeni bir klâsik dönemi açmak için bütün klâsikler taklit edilmelidir.

4- Taklidin sonu tahkiktir.

Klâsikleri taklit etmeyi, klâsik eserler meydana getirmenin bir yolu olarak gören Hüseyin Daniş, bazı yazarların eserlerini buna örnek gösterir.¹¹⁹ Bu yolu deneyen yazarlar arasında Boileau, Lâtinlerden Horatius (MÖ. 65-27), Iuvenalis (MÖ. 55/60?-127) ve Persius (MS. 34-62)'yi; Corneille, İspanyol oyun yazarı Castro (1569-1631)'yu taklit ederek eserlerini yazmışlardır. Burada önemli olan taklit değil, taklit edilen eserle taklit eden millet arasında bir kültür yakınlığı bulunması, ayrıca eserin kötü bir kopyacısı olmadan yeni bir eser ortaya koyması beklenen yazarın niteliğidir. Ancak bütün bunlar zorlamayla değil, Fransızların, Lâtin ve Yunan klâsiklerini taklit ederken yaptıkları gibi, edebî hayatın normal seyri içinde yapılmalıdır.¹²⁰

117 "Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi'i", *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

118 Ahmet Mithat, başka bir yazısında bu konuya biraz daha açıklık getirir: "Biz hep İstanbullu olmak istiyoruz (...) Dinen Müslümân ve siyâseten Osmânî olduğumuz hâlde terakkî ve tekemmül etmek istiyoruz. Başka türlüünü gördüğümüz misâllerden dahi anlayarak beğenemiyoruz". Bkz: "Klâsikler ve Hüseyin Sabri", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

119 Hüseyin Daniş, "İkrâm-ı Aklâm", *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

120 Hüseyin Daniş bu görüşleriyle, Ahmet Mithat'ın tutumuna karşı çıkmaktadır.

IV- KLÁSİKLERİN ÇEVİRİSİ

1- Çeviriye Duyulan İhtiyaç

Klâsiklerin çevirisini, Avrupa edebiyatına,¹²¹ hatta medeniyetine katılmanın bir yolu olarak gören Ahmet Mithat'ın bu konudaki görüşlerini, "Klâsikler Tartışmasında İlk Adım" bölümünde değerlendirmiştik. Tartışmanın amacına da uygun olarak, klâsiklerin çevirisi, bu tartışmada önemle üzerinde durulan konu olmuştur.

Ahmet Mithat'tan sonra tartışmaya katılan Ahmet Cevdet, klâsiklerin dilimize çevirisini tavsiye eden ve bunun için yazarları görüğe çağırarak Ahmet Mithat'ı destekler.¹²² Ancak bunun gerçekleştirilmesinin şüpheli oluşundan ve bazı sakıncaları da hatıra getirdiğinden söz eder.

Ahmet Cevdet, öncelikle klâsikleri çevirmekle neyin amaçlandığının bilinmesi gerektiğini belirtir. Eğer klâsikler, bir milletin edebiyatı hakkında fikir edinmek veya onları örnek almak için çevrilecekse, çeviri yoluyla bunların tamamen gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ama, bir dildeki "mahsûlât-ı kalemiyye hakkında bir ma'lûmât vermek" için yapılacaksa, her eser çevrilebilir.

Ahmet Mithat, Ahmet Cevdet'in düşüncelerine hak vermekle birlikte; klâsiklerin çevirisini, amaçların bütünüyle gerçekleşemeyeceği endişesiyle geciktirmenin uygun olacağı görüşüne katılmaz. Çünkü "bir şeyden aslâ haberdâr olmamak ile bir dereceye kadar haberdâr olmak" bir değildir.¹²³ Ayrıca, medeniyetlerin gelişmesi ve milletler arasındaki ilişkilerin artmasıyla, başka milletlerin edebiyat ve kültürüne ilgisiz kalmamaması da klâsikleri çevirmeyi gerekli kılmaktadır.¹²⁴ Bizim açımızdan klâsiklerin çevirisi ise, daha da önemlidir. Çünkü bu işe başlayanlar, klâsiklerin çevirisiyle yetinmeyip, klâsikler değerinde eserler meydana getirmeye de çalışacaklardır.¹²⁵

Klâsiklerin taklit edilmesine şiddetle karşı çıktığını daha önce gördüğümüz Cenap Şehabettin de, Ahmet Mithat'ın bu görüşünü des-

121 Bununla ilgili olarak Halit Ziya, Ahmet Mithat'ın kendisine "Batı edebiyatına girmek için her şeyden önce Yunan ve Latin edebiyatından geçmek gerektiğini" söylediğini kaydediyor. Bkz: *Kırk Yıl, İnkılap ve Aka Kitabevleri Yayını*, İstanbul 1969, s. 606.

122 "*İkrâm-ı Aklâm*"; *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

123 "*Yine İkrâm-ı Aklâm*", *Tercümân-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897).

124 "*Klâsikler Mes'alesi 'Temhîdât' 4*", *Tercümân-ı Hakikat*, 12 Eylül 1313 (24 Eylül 1897).

125 "*Klâsikler ve Hüseyin Sabri*", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1313 (14 Teşrin-i Evvel 1897).

teklercesine, klâsik eserlerin çevirisini yararlı bulur. Onlar aracılığı ile "hey'et-i beşeriyyenin terakkiyât-ı ahlâkiyyesini, mücâdelât-ı kalbiyyesini ibrâz ve ta'lîm"¹²⁶ etmenin mümkün olacağını belirtir.

Klâsikleri çevirmenin yararına inanan bir yazar da Necip Asım'dır. O, klâsikleri çevirmeyi, halkı yabancı dillere muhtaç olmaktan kurtarmanın bir yolu olarak görüyor.¹²⁷ Fakat, edebiyat meraklılarının, klâsik eserleri asıllarından okumalarının daha uygun olacağını belirtiyor.¹²⁸ Klâsikler konusunun, bir "mes'ele-i lisâniyyeye intikâl ettiği"ni belirterek, şu noktalara işaret ediyor: Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi dillerde, bu dillerin kendi klâsikleri meydana getirildiği gibi; başka dillerdeki klâsikler de çevrilerek bu dillere kazandırılmıştır. Bu çeviriler yoluyla, dil yeni kavramlar kazanmış ve gelişmiştir. Klâsiklerin değerini anlayan gelişmiş bütün milletler, onlar üzerinde araştırma yapmaktan ve onları kendi dillerine çevirmekten uzak durmamışlardır. Başka bir yazısında da,¹²⁹ her şeyin en güzelini çevirmenin gereğine inandığını, ancak başarılacağı korkusuyla çeviriden uzak kalmanın da doğru olmadığını, kötü bir çevirinin bile bilgisizliği ortadan kaldıracığını ifade ediyor. Ancak çevirinin, kısa sürede kazanç elde etmek amacıyla yapılmamasını; çevrilecek eserlerin, yazıldıkları dilde de değerleri kabul edilen eserler arasından seçilmesini istiyor.¹³⁰

Cenap Şehabettin gibi, klâsiklerin taklit edilmesini de, çevrilmesini de, kültürel açıdan değerlendiren başka bir yazar da Hüseyin Daniş'tir. Hüseyin Daniş şu gerekçelerle taklide karşı, fakat sınırlı bir çeviriden yanadır:¹³¹

- 1- Hiç bir dilin gelişme biçim ve tarzı, başka bir dille ölçülemez.
- 2- Doğu, batıyı taklit edemeyeceği gibi; batı edebiyatı da doğu edebiyatının izleyicisi olamaz.
- 3- Öyleyse her iki tarafça yapılacak çeviriler, yalnızca bilgi edinmek içindir.
- 4- Klâsikler de bizim için bu çerçevede bir değere sahiptir.

Sait Bey de, genel olarak çevirinin ilerlememize hizmet edeceğini kabul etmekle birlikte; Ahmet Mithat'ın çevirilerini tavsiye ettiği

126 "Klâsikler Mes'alesi", *Tercümân-ı Hakikat*, 28 Ağustos 1313 (9 Eylül 1897).

127 Necip Asım'ın çeviri konusundaki görüşleri için onun şu yazısına bakılabilir: "Tercüme", *Kitap*, Kostantiniye 1311, s. 171-174.

128 "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

129 "Yine Klâsikler, *Malûmât*, 5 Eylül 1313 (17 Eylül 1897).

130 "Bizde Klâsik Yok mu?", *Malûmât*, 1 Eylül 1313 (13 Eylül 1897).

131 "İkrâm-ı Aklâm", *İkdâm*, 6 Eylül 1313.

klâsiklerin “eskimiş ve modası geçmiş şeyler”¹³² olması sebebiyle, böyle bir çabayı yararsız bulur.¹³³ Ahmet Mithat’ın kendi denemelerini örnek göstererek, onun, klâsik eserlerin çevirisini, bir eseri tanzir etmek gibi anladığını ve bu tarzın gerçek çeviriyle bir ilgisinin bulunmadığını¹³⁴ söyler (s. 13-14). Dolayısıyla, çeviriyi ciddi bir iş olarak görenler üzerinde, Ahmet Mithat’ın çağrısının hiç bir etkisi olmayacaktır.

Sait Bey’e göre, Arapça ve Farsça eserlerle bazı şiirlerin Avrupa dillerine çevirisi, “klâsik eser çevirisi” sayılamaz. Bunlar doğunun dili, gelenekleri vb. konusunda bilgi edinmek içindir (s. 17-18). Avrupa edebiyatından yararlanmak için, eski Avrupa edebiyatından başlanılmasını gerekli görmek yanlıştır (s. 20). Gerçek ilerleme, medenileşmiş ülkelerde geçerli olan düşüncelere uymaktır. Bunun için klâsiklerin çevirisiyle uğraşmak “‘abese iştigâldir” (s. 40). Buna rağmen, böyle bir tartışmanın açılmış olması, *Tercümân-ı Hakikat*’a yeni bir sermaye bulmaktan başka bir şey değildir.¹³⁵ Necip Asım’dan başka taraftar bulamayan Ahmet Mithat’ın yazdıkları “bütün ehl-i mütâlâ’ayı ducâr-ı istiğrâb eden” (s. 493) değersiz şeylerdir. Kendi çabasını “müfsid-i ahlâk-ı âsâra i’tirâz” (s. 504) olarak değerlendiren Sait Bey; klâsiklerden Voltaire’in, Peygamberimiz aleyhinde yazdığı *Mahomet* (1742) adlı trajedi ortada iken, klâsiklere karşı çıkılmasını din ve milliyet açısından gerekli görür (s. 502-503).

Sait Bey’in ilk yazısı dolayısıyla yazdığı cevapta, Ahmet Mithat, “vâsi’ ve mühim (bir) mebhas”¹³⁶ olarak nitelediği klâsikler konusunda, daha önceki görüşlerini tekrar eder. Sait Bey’in, kendisini klâsik sözüne aşık olmuş saymasını, “klâsiğin lâfzına değil ma’nâsına medlûlüne ‘âşık” (s. 31) olmakla, reddeder. Yazarları, klâsikleri çevirmek için teşvik etmesini “helva sohbetine da’vete” (s. 47) benzeten Sait Bey’in; asıl kendisinin *Durûb-ı Emsâl Mecmû’ası* yapma girişiminin böyle bir davete benzediğini belirtir. Sait Bey, Arapça ve Farsça eserlerin, yalnızca bilgi edinmek için çevrildiğini söylemekle de tutarsızdır.

132 “Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine ‘Arizadır”, *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 19.

133 “Tercüme edilecek eser, şah-eser olmadıkça nakli için ihtiyar edilen zahmet beyhude bir emektir” diyen Ahmet Haşim’in benzer bir görüşü için bkz: “Tercüme”, *Oluş*, 1939 (3.)

134 Ahmet Mithat’ın çeviri konusundaki görüşleri ve Halit Ziya’ya göre, Ahmet Mithat’ın çevirilerinin niteliği konusunda, bkz: Fevziye Abdullah Tansel, “Ahmet Mithat Efendi’nin Garp Dillerinden Tercüme Roman ve Küçük Hikâyeleri”, *Tercüme*, 1955 (60).

135 “Bahâdur-ı Meydân-ı Ma’rifet ‘Atûfellü Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine ‘Ariza-i Cevâbiyye”, *Galatât-ı Tercüme* (16. Defter), İstanbul 1315, s. 497.

136 Said Beyefendi Hazretlerine Cevâb, Dersaâdet 1314, s. 31.

Çünkü Avrupa, kendi dışındaki klâsiklerle ilgilenirken, bizim, çeviri konusundaki çabalara ilgisiz kalmamız düşünülemez (s. 58, 64, 68). Çevirideki başarı derecesi ne olursa olsun, klâsikler çevrilmelidir (s. 70). "Modası geçmiş şeyler" oldukları gerekçesiyle, klâsiklerin çevirisine karşı çıkılmaz (s. 72-73).

2- Çevirideki Güçlükler

Klâsikler tartışmasında, klâsiklerin çevirisine duyulan ihtiyaca bağlı olarak ortaya çıkan problemlerden biri de, klâsiklerin çevirilerinin yapılıp yapılamayacağıdır. Klâsikleri çevirmenin mümkün olamayacağını savunan Ahmet Cevdet, gerekçesini şöyle açıklar: Klâsik eser, örnek alınmaya değer eser olduğu için, yazıldığı dilin bütün incelik ve meziyetlerini kendinde toplamıştır. Böyle bir eserin, bu nitelikleri korunarak başka bir dile aktarılması "âdetâ müstahîldir"¹³⁷ Bunun başarıyla yapıldığının, dünyada bir örneği de yoktur. Ayrıca, gazete çeviriciliğinin bile hakkıyla yapılamadığı ülkemizde, klâsikleri çevirecek durumda olmadığımız açıktır.

Ahmet Cevdet, Prusyalı mareşal ve askerî tarih yazarı Goltz (1843-1916)'un, üç yazar tarafından Fransızcaya çevirisi yapılan *Millet-i Müsellaha* çevirisini örnek göstererek, aynı başarısızlığın bizim için de söz konusu olduğunu belirtir. Örnek olarak Nef'i'nin:

Âferîn ey rûzgârın şeh-süvâr-ı saf-deri
 'Arşa as şimden giru tîğ-i süreyyâ-cevheri
 Tîğine nola yemîn eylerse rûh-ı Murtaza
 Bir gazâ ettin ki hoşnûd cyledin Peygamberi

manzumesi, Fransızcaya çevrilmeye çalışılırsa, Türkçede kazandığı anlam, söyleyiş ve duyuş güzelliğinin tamamen ortadan kalkacağını söyler. Bu görüşleriyle Ahmet Cevdet'in, çeviri işini, bir dil problemi olarak gördüğü açıktır. Ona göre, başarılı bir çevirinin ilk şartlarından biri, aralarında yakınlık bulunan diller arasında çeviri yapılmasıdır.¹³⁸ Buradan hareketle, söz gelişi, Almanca ile İngilizce arasında yapılacak bir çevirinin başarı derecesiyle; bu dillerden Türkçeye veya Türkçeden

137 "İkrâm-ı Aklâm", İkdâm, 25 Ağustos 1313. Ayrıca, Sait Bey'in yazısında da bir problem olarak görülen bu durum hakkında bkz: "Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine 'Arızadır', Galatât-ı Tercüme (15. Defter), İstanbul 1315, s. 18-19.

138 Aynı ve farklı kültürlerle ait diller arasındaki çevirinin kolay ve güç tarafları hakkındaki görüşler için bkz: Reşat Nuri Darago, "Çeviri Üzerine", *Türk Dili*, 1961 (112) ve Gürsel Aytaç, "Edebiyat Çevirileri ve Akademik Çalışmalar Üzerine", *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s. 112.

bu dillere yapılacak çevirinin başarı derecesinin aynı olamayacağı söylenebilir. Kültür farklılığının getirdiği bu güçlüğü,¹³⁹ bir de dilimizin gelişmemişliği eklenirse, klâsikleri çevirmenin güçlükleri de kolayca anlaşılır. Öyleyse yapılacak şey “klâsikleri biz henüz tercüme edebilecek bir hâlde olmadığımızdan onların bekâretini lisânımızın tevsi’ine kadar muhâfaza etmeliyiz”.

• Ahmet Mithat’a göre de:¹⁴⁰

1- Her dilin kendine özgü ifade biçimleri, deyimleri ve söyleyiş incelikleri vardır.

2- Başka bir dille bunları aynen karşılamak mümkün değildir.¹⁴¹

3- Ancak, başka dillerle “edâsı kâbil olamayan şeyler” “ba’zı derecesinden” ileriye geçemezler.

4- O halde, yetenekli bir çevirici tarafından yapılmak kaydıyla, çeviri yapılabilir.¹⁴²

Bu noktalardan hareket ederek Ahmet Mithat; klâsiklerin çevirisini bir dil problemi olarak ele alan ve bunu imkânsız bulan Ahmet Cevdet’e hak verir. Ancak, “boş durmakla lisân tevessü” etmeyeceği gerekçesiyle, çeviri işinin, dilin gelişmesine¹⁴³ kadar ertelenmesini kabul etmez.¹⁴⁴

Ahmet Cevdet gibi; bir eserin değerini oluşturan “hissiyât-ı vicdâniyyenin”¹⁴⁵, eserin yazıldığı dildeki niteliği ile başka bir dile aktarılamayacağı için, klâsiklerin Osmanlıcaya çevirisini “müstahîl” gören başka bir yazar da Hüseyin Daniş’tir. Onun bu görüşüne karşı

139 Bu durum, Saîd Bey’in yazısında da üzerinde durulan bir husustur. Bkz: “Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine Arızadır”, *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 21-24.

140 “Klâsikler Bahsinin Biraz Tevsi’i” *Tercümân-ı Hakikat*, 4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897).

141 Deyimlerin çevirisindeki güçlükler ve yapılması gerekenler için bkz: A.F. Tytler (Çev: Erol Güneş), “Tercümenin Prensipleri Hakkında Bir Deneme”, *Tercüme*, 1941 (8).

142 Yine yukarıdaki yazısında, Ahmet Mithat’a göre çevirisi yapılamayacak eserler, dekadantizm anlayışıyla yazılmış eserlerdir. Nergislerin, Nef’ilerin dilini, millete yapılmış bir hainlik olarak gören ve “klâsik değil dekadant lisân” olarak niteleyen Ahmet Mithat, bu dile ve bu dilden Avrupa dillerine çeviri yapılamayacağını belirtir. Bu görüşünün, ağır bir suçlama olacağını düşünerek de, onlara “olsa olsa fikren klâsik” denilebileceğini ve bunların da Osmanlıcaya çevirisinin gerektiğini söyler.

143 Dilin gelişmesiyle toplum yapısı arasındaki ilişki için bkz: T.S. Eliot (Çev: Sevim Kantarcıoğlu), “Klâsik Nedir”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 166.

144 “Yine İkrâm-ı Aklâm”, *Tercümân-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897).

145 “İkrâm-ı Aklâm”, *İkdam*, 6 Eylül 1313.

çıkan Necip Asım, böyle söylediği halde, daha önce Hüseyin Daniş'in, bazı eserleri Türkçeye çevirmeye çalıştığını ve klâsiklerin Türkçeye çevirisinin mümkün olduğunu belirtir.¹⁴⁶

Klâsikler meselesini, "bir kavmin ahlâkına, medeniyetine 'â'id nice mesâ'ili intâc ve halletmeğe müsta'id ve müsâ'id"¹⁴⁷ bir konu olarak gören Hüseyin Sabri ise, daha önce sözünü ettiğimiz kendine özgü anlayışı ile, klâsiklerin çevirisinin mümkün olduğu inancındadır. Ona göre asıl güçlük, çeviri yapılacak dillerin gelişmiş dönemlerine ait eserlerin çevirisindedir. Ahmet Mithat'ın çevirisini istediği eserler ise, dile gelişmemiş dönemlerin eserleri oldukları için, çevrilmeleri mümkündür.

3- Çeviride Tutulacak Yol

Klâsikler tartışmasına katılanlardan, klâsiklerin çevirisinin nasıl yapılması gerektiği üzerinde duranlar, özellikle metnin biçimi ile çeviri ve çevirici arasındaki ilişkilere dikkati çekmişlerdir.

Manzum eserlerin çevirisindeki güçlük,¹⁴⁸ ilk defa Ahmet Cevdet'in yazısında¹⁴⁹ dile getirilmiştir. Ahmet Cevdet, manzum bir eserin nesir halinde çevirisinden yana değildir. Hatta ona göre, buna çeviri bile denilemez¹⁵⁰.

Klâsik bir eserin, başka bir dile çevirisinde iki ayrı tutumdan söz eden Ahmet Mithat ise, Ahmet Cevdet'ten farklı bir anlayış içindedir¹⁵¹. Ahmet Mithat'a göre, klâsik bir eser başka bir dile iki biçimde çevrile-

146 "Hüseyin Daniş Bey'e Cevâb", *Malûmât*, 18 Eylül 1313 (101). Necip Asım'ın bu tür görüşleri için ayrıca bkz: "Bizde Klâsik Yok mu?", *Malûmât*, 1 Eylül 1313 (13 Eylül 1897).

147 "Klâsikler", *Tercümân-ı Hakikat*, 29 Eylül 1313 (11 Teşrin-i Evvel 1897).

148 Şiir çevirilerinde karşılaşılan problemler hakkında daha fazla bilgi edinmek için şu yazılar görülebilir: Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 57-69; Osman Türkay, "Çevirmenin Özgürlüğü", *Varlık*, 1965 (649); Bedrettin Cömert, "Çeviri Üzerine Düşünceler", *Varlık*, 1966 (678); Füsun Altıok, "Bedrettin Cömert'le", *Türk Dili*, 1978 (318); "Soruşturma", (Cevat Çapan'ın cevabı), *Türk Dili*, 1978 (322); Gürsel Aytac, "Edebi Tercüme Problemi", *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s. 133-134.

149 "İkrâm-ı Aklâm", *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

150 Çeviri çeşitleri ve nitelikleri şu yazılarda değişik yönlerden ele alınmıştır: Jean Cam-borde, "Tercüme ve Dünya Edebiyatı", *Tercüme*, 1940 (3); Azra Erhat, "Yunan Eserlerinin Almanya'da Tercümesi", *Tercüme*, 1940 (1); Erol Güneş, "Rusya'da Tercüme", *Tercüme*, 1940 (2); Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 10-14, 43, 101-112; Orhan Suda, "Çeviri Kadın Gibidir", *Dost*, 1961 (42); Osman Türkay, "Çevirmenin Özgürlüğü", *Varlık*, 1965 (649); George Rohde (Çev: Nur Türetken), "Çeviri Üstüne", *Güneş*, 1970 (36).

151 "Yine İkrâm-ı Aklâm", *Tercümân-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897).

bilir: Harfi harfine çevirmek (metne bağlı çeviri) veya anlamı vermeyi (serbest çeviri) amaçlayarak çevirmek. Çevrilecek metne sadık kalınarak yapılan çevirilerden¹⁵² amaç, metnin yazıldığı dile ait özelliklerin bilinmesidir. Bu tür çevirilerin sakıncalarını gösteren Ahmet Mithat; bu sakıncalar bir dereceye kadar ortadan kaldırılsa bile, bu yolun fazla yararlı olmayacağını söyleyerek,¹⁵³ ikinci çeviri yolunu benimser. Ahmet Cevdet'in, Nef'i'nin beyitlerinin çevirisi dolayısıyla işaret ettiği çeviri güçlüğü, çeviriden de önce metnin kendisinden gelen bir engeldir. Böyle, anlaşılması güç metinlerin çevirisinde de, metne sadık çeviri yolunun hiç bir yararı olamaz. Bunların anlaşılması için, "şerhler hâşiyeler dahi" yapılmalıdır. Hammer (1774-1856)'in *Hâfiz Divânı*'nı çevirdiği veya Arapça ve Farsça bazı klâsik eserlerin çevirisinde de aynı yolun denendiği gibi. Böyle olunca, klâsik eserlerin nesir halindeki çevirilerinde bile imkânsızlıklar söz konusu iken, manzum olarak çevirmeye kalkanlar "şâyeste-i merhamettirler". Ahmet Mithat, öteki yazılarında da aşağı yukarı bu görüşleri savundu ve bunlara ek olarak, çevirisi yapılacak eserin, yazıldığı dildeki aslından çevrilmesi gerektiğini belirtti.¹⁵⁴

Klâsik eserler arasında çevirileri en zor olanların, edebî nitelik taşıyan¹⁵⁵ manzum ve mensur eserler olduğunu ifade eden Necip Asım'a göre de, manzum klâsikleri yine manzum olarak çevirmek imkânsızdır.¹⁵⁶ Nesir halinde çevirilerinin yapılması daha uygun bir yoldur. Mensur klâsiklerin bir kısmında, amaç yalnızca bilgi edinmek olduğu için fazla bir güçlük yoktur. O da, Ahmet Mithat gibi, çevirinin asıl dilden yapılmasının önemini vurgular¹⁵⁷ ve başka dillerdeki çeviri-

152 Metne bağlı çevirinin sakıncaları ve bu konuda değişik görüşler için bkz: Nurettin Artam, "Tercüme ve Tercümelere Dair", *Varlık*, 1937 (89); Erol Güneş, "Rusya'da Tercüme", *Tercüme*, 1940 (2); Orhan Burian, "Tercüme ve Bizim İçin Mânası Üzerine", *Ülkü*, 1944 (75); Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 37, 40; Orhan Suda, "Çeviri Kadın Gibidir", *Dost*, 1961 (42); George Rohde (Çev: Nur Türetken), "Çeviri Üstüne", *Güneş*, 1970 (36); Akşit Gökçürk, "Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri", *Türk Dili*, 1978 (322); Mehmet H. Doğan, "Serbest Çeviri Üzerine", *Türk Dili*, 1978 (322); "Soruşturma", (Sevgi Sanlı'nın cevabı), *Türk Dili*, 1978 (322).

153 Bu yölla *Gülistan*'ı çeviren bir Osmanlı yazarının niçin başarısız olduğu hakkında, Ahmet Mithat'ın görüşleri için bkz: Said Beyefendi *Hazretlerine Cevâb*, Dersâadet 1314, s. 94-96.

154 "Klâsikler Mes'elesi ve Necib Âsım Efendi", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Eylül 1313 (14 Eylül 1897).

155 Edebî nitelikli eserlerin çevirisinde uyulması gereken şartlar için bkz: İzzet Melih Devrim, "Edebî Tercüme", *Tercüme*, 1940 (3).

156 "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

157 Çevirinin asıl dilden yapılmasının önemi ve ikinci dilden yapılan çevirilerde düşülen hatalar konusunda bkz: Hüsameddin Bozok, "YanlıŞ Bir Tercüme Yolu", *Servet-i Fünun-Uyanış*, 1939 (2233); Bedrettin Tuncel, "Tercüme Meselesi", *Tercüme*, 1940 (1) ve S. Ali, "İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal", *Tercüme*, 1940 (6).

lerle karşılaştırılırsa daha güzel bir çeviri elde edileceğini söyler. Türkçeye yapılan çevirilerde dört ayrı tutumun varlığından söz eden Necip Asım, bunları şöyle sıralar:

- 1- Söz ve anlam sanatlarını çeviride olduğu gibi korumak.
- 2- Anlam sanatlarını korumak.
- 3- Bir sayfa veya makaleyi okuyarak anlamını vermek (serbest çeviri).
- 4- Taklit etmek.¹⁵⁸

Ona göre, bunlar arasında ikincisi, birtakım şartlara uymak kaydıyla, klâsiklerin Türkçeye çevirisinde uygun bir yoldur.

Ahmet Mithat'ın aksine, manzum eserlerin nesir halinde çevirilerinin acayip olacağını¹⁵⁹ savunan Sait Bey ise, bu konuda bazı örnekler verir. Sait Bey'e göre, şiirden, şairlikten gerçekten anlayan kimseler; şiir çevirilerinin güçlüğüne bildiklerinden kolay kolay bu işe girişmezler.¹⁶⁰ Sait Bey, bir deneme olmak üzere, Corneille'in bir dörtlüğünün çevirisini teklif eder. Buradaki güçlüğü dikkate alarak, daha büyük çaptaki klâsiklerin çevirisinin ne sonuç vereceğinin tahmin edilebileceğini belirtir. Böyle düşünmesine rağmen, Sait Bey'in, "bir veya iki şâ'irimizin tercümelerinde bir dereceye kadar letâfet ve şive-mize muvâfakat görülebileceğini" (s. 16) söylemiş olması da, bu işin bütünüyle imkânsız olmadığını gösterir.

Çeviri işinde, çeviricinin rolüne¹⁶¹ gelince: Çeviri yapacakların her iki dilde yetkili, "ma'lûmât-ı kâmile" sahibi olmaları gerektiği¹⁶²

158 Buradaki taklidin, daha önce geçen "örnek alınarak yeni bir eser meydana getirme" anlamındaki taklitle bir ilgisi yoktur. Necip Asım, bu tür çeviriye örnek olarak *Telemak*'ı gösteriyor.

159 "*Bahâdur-ı Meydân-ı Ma'rîfet 'Atûfeliü Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine 'Arıza-i Cevâbiyye'*", *Galatât-ı Tercüme* (16. Defter), İstanbul 1315, s. 499.

160 "*Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine 'Arızadır'*", *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 14-15.

161 Çeviride, çeviricinin rolü, iyi bir çeviricide bulunması gereken nitelikler konusunda şu yazılara bakılabilir: Hasan Âli Ediz, "*Tercüme ve Mütercime Dair*", *Oluş*, 1939 (18); Bedrettin Tuncel, "*Tercüme Meselesi*", *Tercüme*, 1940 (1); Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 16; Osman Türkay, "*Çevirmenin Özgürlüğü*", *Varlık*, 1965 (649).

162 Çeviricinin, kendi diliyle birlikte çevireceği metnin dili ve edebiyatını da iyi bilmesi gerektiği konusunda bkz: Erol Güneş, "*Rusya'da Tercüme*", *Tercüme*, 1940 (2); Orhan Burian, "*Tercümeçiliğimiz*", *Yücel*, 1941 (79); Theodore Savory (Çev: Hâmit Dereli), *Tercüme Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 22-23; George Rohde (Çev: Nur Türeken), "*Çeviri Üstüne*", *Güney*, 1970 (36); Akşit Göktürk, "*Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri*" *Türk Dili*, 1978 (322); Mehmet H. Doğan, "*Serbest Çeviri Üzerine*", *Türk Dili*, 1978 (322); Gürsel Aytaç, "*Edebi Tercüme Problemi*", *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990, s. 133.

biçiminde, Ahmet Cevdet tarafından dile getirilen¹⁶³ husus, tartışmaya katılanlarca hemen hemen benimsenen bir görüştür. Çevirici yokluğundan şikâyet etmeye gerek olmadığı, bizde, klâsikleri çevirecek kimselerin bulunduğu,¹⁶⁴ klâsikleri çevirmeye toplumun her kesiminden kalem sahiplerinin katılmalarının sayısız yararları olacağı¹⁶⁵ da, üzerinde durulan bir konudur. Buna karşılık, bazı tanınmış eserlerin Avrupa dillerinde çevirilerinin bulunduğu, fakat onları çevirenlerin edebî şahsiyetler değil, doğrudan doğruya bu işle uğraşan kimseler olduğu,¹⁶⁶ eğer klâsik eserleri hakkıyla çevirebilecek yazar ve şairlerimiz¹⁶⁷ varsa, onlar değerinde eser meydana getirebilecek adamlarımız bulunduğunun da kabul edilmesi gerektiği,¹⁶⁸ dikkat çekilen bir başka husustur.

SONUÇ

Dört bölüm içerisinde incelemeye çalıştığımız klâsikler tartışması hakkında varılabilecek sonuçları, şu noktalarda toplamak mümkündür:

1- Klâsiklerin çevirisi, tartışmaya katılanların hepsi tarafından ifade edilmemiş bile olsa, kültür ve edebiyatımıza katkısı olacak, Avrupa ile aramızdaki gelişmişlik farkını azaltacak bir konu olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak ortaya konulan düşüncelerde, klâsiklerin çevirisine duyulan ihtiyaç ortak bir kabul görmekle birlikte, zaman zaman kültürle' açıdan doğabilecek sakıncalara da dikkat çekilmiştir.

163 "İkrâm-ı Aklâm", *İkdâm*, 25 Ağustos 1313.

164 Ahmet Mithat, "Yine İkrâm-ı Aklâm", *Tercümân-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897) ve "Klâsikler Mes'elesi ve Necib Âsım Efendi", *Tercümân-ı Hakikat*, 2 Eylül 1313 (14 Eylül 1897); Necib Âsım, "Klâsikler", *Malûmât*, 29 Ağustos 1313 (10 Eylül 1897).

165 Necib Âsım, "Yine Klâsikler", *Malûmât*, 5 Eylül 1313 (17 Eylül 1897).

166 Çevirileri herkesin yapamayacağı ve yapmaması gerektiği, yazarların bu işi üstlenmesi biçiminde dile getirilen Andre Gide'in görüşüyle; "birinci sınıf mütercimler aynı zamanda eşsiz muharrirlerdir" biçiminde ifade edilen farklı bir görüş için bkz: Bedrettin Tuncel, "Tercüme Meselesi", *Tercüme*, 1940 (1); Valery Larbaud (Çev: Nebil Otman), "Tercüme Üzerine", *Tercüme*, 1951 (52).

167 Çeviride, yazarla çevirici arasında sanat anlayışı, duyu ve düşünce bakımından yakınlıklar olması gerektiği, başarılı bir çevirinin şartlarından sayılmalıdır. Bu konuda bkz: Süreyya Sami Berkem, "Sanata ve Tercüme Dair", *Varlık*, 1937 (97); Nasuhi Baydar, "Tercümelere Dair", *Oluş*, 1939 (7); Suut Kemal Yetkin, "Tercüme ve Sanat", *Oluş*, 1939 (15) ve "Tercüme Sanatı", *Ülkü*, 1944 (66); A.F. Tytler (Çev: Erol Güneş), "Tercümenin Prensipleri Hakkında Bir Deneme", *Tercüme*, 1941 (8); Yüksel Pazarkaya, "Çevirinin Sorunları", *Varlık*, 1964 (618); "Soruşturma", (Sait Maden'in cevabı), *Türk Dili*, 1978 (322).

168 Said, "Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine Arizadır", *Galatât-ı Tercüme* (15. Defter), İstanbul 1315, s. 16-17, 39.

İnsanlar gibi toplumların da şahsiyetinden söz edilebilir. Buna sahip olma ve onu korumanın yolu ise, toplumun kendi kültüründen geçer. İşte bu açıdan, klâsiklerin çevirisi gibi, yeni bir kültürel değişim ve yönelişi amaçlamış bir harekette de, klâsiklerin çevirisinin faydaları kadar, sakıncalarına da işaret edilmesi olumlu bir tutumdur.

2- Bu sakıncaların ise, çeviriye göre, taklitte daha çok söz konusu olduğu, hemen hemen ortaklaşa ifade dilen bir durumdur. Gerçekten, taklit ve çeviride işin teknik yönü bir yana, özellikle taklitte, kültür faktörü önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette taklit, yeni bir şey öğrenmenin ve buna göre bir şey meydana getirmenin yollarından biridir. Ancak, sadece taklit noktasında kalan, kendi değerlerinden ona bir şey katamayan her çaba, yalnız edebiyatta değil, her alanda zararlıdır. Farklı kültürlerle sahip milletlerin edebiyatları arasındaki taklitte ise, sakıncalar daha da artmaktadır. Eğer taklit edilenle, taklit edenler arasındaki denge iyi kurulmazsa; bu konudaki çabalar, edebî ve kültürel açıdan başka milletlerin uydusu olma noktasından ileri gidememekte, yeni değerlerin ortaya çıkmasını engellediği için de edebiyatı fakirleştirmektedir. Bu noktalar dikkate alındığında, klâsikleri taklit, onları klâsik yapan niteliklerin alınması amacıyla olmalıdır.

3- Klâsiklerin çevirisi, bizim kendi klâsiklerimizi meydana getirmenin de bir yolu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu konuda, tartışmaya katılanlardan bazılarının birtakım çelişkilerden kurtuldukları da söylenemez. Örnek olarak, Ahmet Mithat'ın görüşünde olan bazı yazarlar, bir yandan bizim klâsik bir dönemimizin bulunmadığını söylerken, bir yandan da bazı klâsik eser ve yazarlarımızın varlığından söz etmişlerdir. Eğer bir edebiyatın, klâsik değerde yani örnek alınacak nitelikte eser ve yazarlarının varlığı kabul ediliyorsa, klâsik bir dönemi de yaşamış, varolmuş demektir. Kaldı ki, başka milletlerin edebiyatları karşısında, kendini temsil edecek birçok eser ve yazara sahip olan Türk edebiyatını bu açıdan zayıf bulmak, ona karşı bir haksızlıktır. Böyle olunca, klâsiklerden, kendi edebiyatımızın yararlanması ne kadar normal ise, edebiyatımızın klâsik değerlerden yoksun olduğunu söylemek de o kadar yanlıştır.

4- Çevrilecek klâsiklerin, zaman zaman bütün milletlere ait olacağı söylenmişse de, genellikle eski Yunan ve Lâtin klâsikleri ön plânda tutulmuştur. Cumhuriyet dönemindeki resmî çeviri faaliyetlerinde hakim olan görüşün de, bu anlayışın bir yansıması olduğu

söylenbilir. Belki burada daha geniş çerçevede üzerinde durulması gereken konu, batı medeniyetini kuran ögeler olmalıdır. Batı medeniyeti söz konusu olduğunda, hep eski Yunan ve Lâtin medeniyeti ile bağlantı kurulmaktadır. Oysa, bir medeniyetin bütün milletlere kaynak gösterilebilmesi için, hepsinin ortak değerlerini karşılayabilecek bir muhtevasının olması gerekir ve bu durum belki, aynı kültür dairesinde yer alan batı toplumları için mümkündür. Ancak, büsbütün farklı bir konumda olan doğu toplumları için aynı iyimserlik içinde olmak güçtür.

5- Bu tür tartışmalarda öncelikle yapılması gereken, tartışılan konunun kavramlarında anlaşmak olmalıdır. Oysa, klâsikler tartışmasında da bu nokta ihmal edilmiş, tartışma bir süre, sanki üzerinde anlaşılmiş bir kavramdan yola çıkılarak yapılmış gibi devam etmiştir. Bunun için klâsik kavramı, tartışmanın başlangıcında, örnek alınmaya değer eser ve yazar anlamıyla sınırlı kalmıştır. Tartışma ilerledikçe, kavramın, bugün bizim de kullandığımız çeşitliliği ve geçerliliği içinde, farklı anlamları ortaya konulmuştur. Ancak Ahmet Mithat gibi birkaç yazarın, kavramın anlamını açıklamak için verdikleri edebiyat dışı bazı somut örnekler, tartışmanın edebî niteliğini gölgelemiştir.

6- Hangi millete ait olursa olsun klâsiklerin, edebiyat eserleri arasında kendilerine hayranlık duyulan ve bundan dolayı örnek alınmaya değer eser oldukları, genellikle kabul edilen ortak noktalardan biridir. Yine klâsiklerin, toplumların dil, düşünce ve medeniyetçe en ileri düzeyde buldukları dönemlerde meydana getirilebildikleri de, üzerinde birleşilen başka bir olgudur. Ancak, bunların dünya edebiyatındaki örnekleri söz konusu olduğunda farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

7- Klâsik eserlerden söz ederken, bunların büyük yazarların eserleri oldukları görüşüne yer verilmiş, fakat bu yazarları, büyük yapan noktalar üzerinde pek durulmamıştır. Oysa bu, yazar-eser ilişkisini açıkladığı kadar, bir eseri klâsik yapan nitelikleri de aydınlatmaya yardım eden bir husustur.

8- Klâsikler tartışması, tartışılan konulardaki anlaşma noktaları ve oranları ne olursa olsun, özellikle edebiyat felsefesi içinde ele alınabilecek eser-yazar ilişkileri, edebî eserde güzellik problemi gibi konulardaki görüşlerle, gerçekten doyurucu ve renkli bir tartışmadır. Klâsiklerin çevirisinde dile getirilen güçlükler ve bu konuda yapılması gerekenler ise, bugün de, genel çeviri problemlerinde geçerli olan görüşlerdir.